

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 2 kr.

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1903 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitande af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom uppsatser i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade meddelanden från hithörande områden. I en särskildt redigerad afdelning skola därjämte i öfversiktlig form refereras viktigare prejudikat m. m. ur Sveriges administrativa praxis.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af doc. L. WIDELL såsom redaktionssekreterare. Därjämte hoppas redaktionen såsom hittills kunna påräkna medverkan till prejudikatafdelningen af kammarrådet d:r G. THULIN.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

- Lund i December 1902.

P. Fahlbeck.

fås genom hvarje mattaffär.

Linoleumfabriken, Forshaga.

meddelar hvar FORSHAGA LINOLEUM
kan erhållas.

Gynna svensk industri!

Rösträttsreformen.

Af

Professor P. Fahlbeck.

I.

Reformens omfattning och verkningar.

Som bekant har den komparativa anatomien visat, att hvarje förändring uti en del af en organism återverkar på alla andra, så att till sist en helt ny djurtyp däraf kan uppstå. Ungefär det-samma är fallet med de politiska reformerna och deras verkan på författningen i dess helhet. En grundlagsförändring i en punkt kan efter hand omskapa hela författningen. Ofta försiggår detta, utan att människorna afsett det, eller utan att de vid reformens genomförande tänkt sig sådana verkningar af densamma. Ej sällan var äfven reformen själf så obetydlig, att man hade svårt att föreställa sig, att några större följder däraf skulle uppstå. Exempel härpå erbjuda alla folks och alla tiders författningshistoria, vårt västra grannlands så väl som vår egen icke minst. Sålunda hade den reform, som i Norge öppnade tillträde för statsråden till stortingets sal, i omedelbart följde konungamaktens fullständiga underordnande under folkmakten; och på samma sätt förvandlar stortingensperiodernas förlängning efter hand statsråden till expeditionshefer under stortinget. I vårt land erbjuder införandet af årliga riksdagar ett liknande exempel. Ty förnämligast tack vare denna reform omvandlas efter hand äfven hos oss riksdagens och rege-

ringens inbördes ställning, så att den förra blir endast ett expedierande och ansvarigt organ, den senare den egentliga regeringsmakten. Med andra ord, vi gå väsentligen genom denna skenbart föga betydande ändring emot Frihetstidens statskick med en regerande riksdag — utan att vi vare sig förutsett eller afsett sådant. Och som det varit i detta fallet, så är det mestadels vid politiska reformer. Man afser omedelbart blott en sak, men tack vare det organiska sambandet mellan en författnings olika delar, följer utom denna vanligen en mängd andra, som man hvarken velat eller ens kunnat föreställa sig. Därför är det en bjudande plikt vid hvarje författningsändring att efter bästa förmåga söka öfverskåda dessa återverkningar af densamma uti författnings öfriga delar. Ty sker ej det, så händer det lätt, att oförmärkt en scenförändring på den politiska arenan äger rum, som hvarken aktörer eller åskådare drömt om. Det är detta vi böra ha för ögonen, när vi snart gå att genomföra en reform af rösträtten till riksdagens andra kammare.

För att emellertid kunna vinna någon klarhet öfver verkningarna utaf en utsträckning af rösträtten till riksdagens andra kammare, måste man på ett ungefär åtminstone känna dess *omfattning*. I det afseendet hafva visserligen ej försök sagnats, ty de många utredningar, som ägt rum rörande denna sak, ha alla afsett den siffermässiga omfattning, som en utsträckning af rösträtten skulle få. Skada blott att dessa utredningar i verkligheten varit så ofullständiga och delvis alldeles missledande. Jag har förlidet år uti denna tidskrift (1902 Extrahäfte o. h. 2) närmare påvisat detta beträffande den utredning, som då förelåg. Här må vara nog att erinra om följande siffror och resultat. Enligt den officiella framställningen funnos år 1900 inalles 432,843 män öfver 21 år, som enligt nu gällande bestämmelser ägde rösträtt vid val till andra kammaren. Efter samma källa skulle vidare rösträttens utsträckning till alla kommunalt röstberättigade män föröka antalet politiskt röstberättigade med endast 246,404. Vid denna beräkning beaktades emellertid icke det kända förhållandet, att massor af små inkomsttagare (med 500—800 kronors inkomst) för närvarande undandraga sig skattskyldighet och således icke förekomma uti de officiella skattelängderna. Klart är emellertid, att alla dessa hade

bort medräknas, för att man skulle få rätt besked om antalet till rösträtt berättigade enligt ifrågavarande reform. Ty när röst-rättens utöfvande blott beror på vederbörandes eget skön att låta uppskatta sig till sin verkliga inkomst, så måste man juridiskt och politiskt räkna med dessa lika så väl som med dem, hvilka redan nu äga rösträtt men ej utöfva den genom att försumma sin skatteinbetalning. Säkerligen skulle ock flertalet ibland dem begagna sig af denna rätt. Men antalet af dessa små inkomsttagare är mycket stort, efter de ofvan nämnda beräkningarna fullt lika stort som de redovisade nytillkommande (246,404)¹⁾. Det senaste reformförslaget skulle alltså hafva ökat de politiskt röstberättigades antal med vid pass $\frac{1}{2}$ million, d. v. s. mer än fördubblat den befintliga valmanskåren.

Så betydande är alltså reformens omfattning enligt förslaget om den politiska rösträttens utsträckning till likhet med den kommunala. Hurudant det förslag blir, som nu är under utarbetning, veta vi ej, men att det i afseende på antalet nytillkommande röstberättigade icke blir mindre omfattande än 1902 års, det torde vara klart. Detta är alltså, hvad vi hafva att utgå från vid bedömandet af de verkningar, som en rösträttsreform kan komma att äga: 1:o) att valmanskåren mer än fördubblas, och vidare: 2:o) att de nytillkommande tillhöra en och samma klass — kroppsarbetarnes. Ty alla de små inkomsttagarne (med intill 800 kronors inkomst) äro sådane; och af öfriga kategorier äro fastighetsägare med fastighet värd 100—1000 kr. desse lika. Endast ibland de arrendatorer, som vidare komma i fråga, närmar sig en del, nämligen de som arrendera fastighet värd 1000—6000 kronor och mera, hemmans- och husägarnes klasser. Men dessa äro så få, 26,000 ungefär, i förhållande till den öfriga massan nya rösträttsutöfvare, att från dem kan saklöst bortses.

Försöka vi nu med ledning af den föreställning om en röst-

¹⁾ Den beräkning, hvarigenom man finner detta, utgår från det faktum, att antalet män öfver 21 år utgjorde (år 1900) 1,368,196. Där af redovisades såsom politiskt eller kommunalt röstberättigade 679,247. Af öfriga 688,949 återstå, sedan man afräknat drängar, statdrängar, fattighjon, fångar samt en del andra, som kunna anses ha mindre än 500 kr. i inkomst, godt och väl $\frac{1}{4}$ million, som måste äga denna inkomst och mer, ehuru de ej därtill äro upptaxerade.

rättsreforms sannolika omfattning, som vi vunnit, göra oss reda för dess verkningar, så märka vi såsom den första, att rösträttens faktiska värde betydligt sjunker för de förutvarande röstberättigade. Såsom det nu är, utse vid pass 432,000 de 230 representanterna i andra kammaren; framdeles förena sig 900,000 à 1,000,000 därom. Värdet af hvarje förutvarande röst sjunker till mindre än hälften af hvad det nu är. Denna verkan af det stora antalet nytillkommande är själfklar, men också oundviklig. I och för sig intresserar oss densamma jämväl mindre. Den rör uteslutande valmanskåren och maktförskjutningen inom den. Ojämförligt viktigare är reformens verkan på valrättens resultat — den andra kammaren och dess sammansättning.

Att förutse beskaffenheten af andra kammaren efter en så omfattande reform af rösträtten till densamma är ej svårt. Helt teoretiskt kan det tyckas, som om valmanskårens nya sammansättning till öfver hälften af kroppsarbetare och deras gelikar skulle ha till följd, att kammaren likaså till hälften fylldes med arbetare eller representanter för arbetarnes klass, advokater, litteratörer, skollärare och hvem som helst, som af arbetarne valts att företräda deras intressen. Ett proportionellt valsysteem, omfattande hela landet eller mycket stora valkretsar, skulle otvifvelaktigt medföra ett sådant resultat. Med nu gällande valkretsar och valbestämmelser kan det likväl icke gärna gå så. I många fall skall nog arbetarnes kandidat slå motsidans, men i flertalet torde de nuvarande valmännen behålla öfvertaget — dock endast genom en betydlig förskjutning åt vänster. Ty det blir den första stora allmänna följden af de nya väljarmassornas uppträdande. Majoritetsvalen ha i detta afseende ett helt annat resultat än de proportionella. De senare medgifva hvarje parti att sätta upp och, om det är stort nog, genomdrifva valet af de mest utpräglade representanterna för sina åskådningar. Representationen blir därigenom uttryck för de starkaste partimotsättningarna. Icke så vid majoritetsval. Här måste kompromiss äga rum för att samla den nödvändiga majoriteten, vid listval på det sättet, att listan upptager namn med olika partifärger men blott ett mindretal fullt klara och skarpa, och vid enmansval så, att kandidaten står på någon punkt emellan de extrema partimotsatserna. Representationen

fylles sålunda till minsta delen med de mest utpräglade partimännen; flertalet uttrycker en mellanståndpunkt.

Tillämpas dessa allmänna betraktelser på vår andra kammare och dess utseende efter en rösträttsreform, så kommer man till följande resultat: antalet arbetarerepresentanter, eventuellt socialister kommer att ökas utan att dock uppnå majoritet. Däremot sker en allmän stark förskjutning mot vänster under utmönstring af de mera konservativa element, som hittills ingått uti och bildat kärnan uti vår andra kammare. Äfven i de valkretsar, där hemsägare på landet och de förmögna i städerna kunna behålla platsen, måste de kompromissa och taga sina kandidater så långt till vänster som möjligt för att vinna största möjliga antalet röster för desamma. Redan nu, innan en utsträckning af rösträtten skett och endast i följd af tidens allmänna demokratiska rörelse, har vid senaste val en betydande förskjutning i denna riktning ägt rum; och hvarje nyval kommer att visa detta ännu starkare. Med rösträttens utsträckning fullbordas denna rörelse i ett slag och med stor styrka. Detta blir den närmaste följden utaf en rösträttsreform. Andra kammaren blir med obetydliga undantag homogent vänstersinnad och radikal.

En annan verkan af denna reform på samma kammare är, att densamma blir en utpräglad intresserepresentation. Detta är en följd däraf, att de nytillkomne valmännen alla tillhöra samma samhällsklass, som dessutom genomtränges af en synnerligen stark klasskänsla. Till denna mycket viktiga, men alltför litet beaktade verkan återkommer jag emellertid nedan. Däremot lämnar jag åsido de öfriga för författningslifvet mindre viktiga verkningar på kammaren och partigrupperingen inom den, som sannolikt komma att visa sig efter en utvidgning af rösträtten, för att i stället öfvergå till reformens följder för riksdagen i dess helhet och i förhållande till första kammaren.

Det är på denna punkt, som reformen kan få sina största och mest vidtgående följder. Den svenska författningen är byggd på principen om *maktens delning*, visserligen icke på det sätt, som MONTESQUIEU rekommenderade — efter statsfunktionerna — utan enligt egna erfarenheter genom statsfunktionernas fördelning på de olika statsorganen. Detta kommer till uttryck först och främst

uti den utskiftning af statsfunktioner och i fråga om statsviljans bildande, som förefinnes mellan konung och riksdag; därnäst uti riksdagens delning på två kamrar, som principiellt äro likställda. Detta system, som utom i Sverige förekommer i samma klarhet blott uti Förenta Staternas författning, är hos oss resultatet af en århundraden lång författningsutveckling med våldsamma kastningar mellan en odelad furstemakt och en odelad folkmakt. Men denna mödosamt upptimrade statsbyggnad, som tidigare stöddes lika mycket af konungens fasta ställning såsom den s. k. första statsmakten, hvilar sedan 1865 allt mera på representationens tudelning i två likvärdiga kamrar. Denna grundsten uti vår författning kan emellertid alldeles omvältas genom en utsträckning af rösträtten till andra kammaren tack vare — *den gemensamma voteringen*.

Den gemensamma voteringen är också en utaf de dyrbara frukter, som vår långa och märkvärdiga författningshistoria åt oss inhöstat. Genom den har man funnit en bekväm utväg att förhindra konflikter mellan de båda kamrarna, hvilka uti andra länder med tvåkammersystem varit så vanliga och som ofta för lång tid förlamat det politiska lifvet såsom i Danmark och Preussen. Till sitt väsen är denna inrättning tvåkammersystemets momentana förvandling till enkammersystem. Man öfvervinna det förras fara, den olösliga konflikten, genom att på de punkter, där en sådan konflikt icke utan skada för statslifvets jämna gång kan äga rum, öfvergå till ett enkammersystem med vanligt majoritetsbeslut om det föreliggande ärendet. Men för att denna öfvergång till enkammersystem verkligen skall vara momentan och endast en utväg att öfvervinna det andra systemets brist, måste utgången af voteringen kunna falla lika väl till den ena som till den andra kammarens fördel. Detta inträffar, om båda kamrarna äro jämnstarka i tal, eller äfven, såsom ett surrogat härför, om partiförhållandena uti den talrikare kammaren föranleda en samverkan utaf ett tillräckligt manstarkt parti uti denna med den andra i tal underlägsna kammarens majoritet.

Då nu den första kammaren räknar blott 150 medlemmar, den andra däremot 230, så uppfylles icke den första utaf nys

nämnda förutsättningar för den gemensamma voteringen såsom den säkerhetsinrättning, som den är afsedd att vara. Detta är det stora organiska felet uti 1865 års representation. Det insågs och erkändes äfven efteråt af dess närmaste upphofsman, LOUIS DE GEER. Så länge emellertid partiförhållandena uti andra kammaren varit sådana, som de hittills varit, har detta organiska fel icke gjort sig vidare märkbart. Det har nämligen funnits en stark minoritet i andra kammaren, som röstat med majoriteten i första, hvarigenom tungan på vågen kunnat slå öfver lika väl åt ena sidan som åt andra. Men i samma stund som andra kammaren får en sammansättning, hvilken gör densamma enhällig emot första kammaren, så förändras förhållandet i grunden. Och sådan måste den nya andra kammaren blifva efter en rösträttsreform med den utsträckning, som denna nu nödvändigt får. Ty visserligen kommer inom densamma alltjämt att finnas en vänster och en höger, mest bestående af landtmän; men denna höger står själf så långt åt vänster af skäl, som ofvan anfördes, att den gentemot första kammaren alltid lär handla som vänster. På detta sätt blir andra kammaren trots de inre partigrupperingar, som inom den alltjämt komma att finnas, alldeles öfvervägande enhällig gentemot den första.

Härmed hafva vi berört den största och, låt oss genast säga det, den farligaste af de verkningar, som en rösträttsreform kommer att medföra. Utan att på något vis direkt syfta däråt leder den dock genom denna växelverkan mellan en författnings olika delar, hvarom ofvan ordades, till en fullständig omgestaltning utaf vår författning. Ty en enhällig eller blott tillnärmelsevis enhällig andra kammare betyder, att dess mening städse kommer att segra uti de gemensamma voteringarna. Detta vill med andra ord säga, att enkammarssystemet på denna punkt blir, i stället för momentant och som en tillfällig utväg ur en konflikt, permanent och den vanliga ordningen. Och som den, hvilken äger handen om statens pung, om ej genast, så dock småningom blir enväldsherre jämväl på statslivets öfriga områden — det engelska parlamentets utveckling utgör det historiska belägget till denna för öfrigt själfklara sak —, så kommer därmed andra kammaren småningom att blifva enrådande. Tvåkammarssystemet blir blott en mask för ett faktiskt

enkammersystem, och den hörnsten, hvarpå den svenska författningen mödosamt uppbyggt — principen om maktens lika delning —, ryckes ofelbart undan densamma. Ty konungamakten förmår af allbekanta skäl icke längre upprätthålla den ställning, som vår författning tilldelat densamma. Alltså, framtidsperspektivet är — en regerande riksdag, bestående af till namnet två, men i verkligheten en kammare, den senare baserad på allmän rösträtt eller så godt som allmän rösträtt. Det är ej att undra på, om man inför denna utsikt spørjer efter *garantier*, garantier mot dessa. ej afsedda, men, om intet göres, oundvikliga verkningar utaf en rösträttsreform.

II.

Garantier.

Då under diskussionen om rösträttsreformen i vårt land talats om »garantier», har man därvid tänkt icke så mycket på senast skildrade aflägsnare verkningar af reformen som på dess omedelbara inflytande på andra kammaren. Det är garantier mot en alltför stark maktförskjutning inom den, som man sökt och söker, eller mot arbetare- och stadsrepresentanternas öfvervikt öfver hemmansägare och landtmän inom denna kammare. I det afseendet likna dessa garantier hvarandra, att de samtliga äro förlagda till väljarkåren och afse den; men i öfrigt kunna de delas i två eller tre grupper, allt efter som de bestå uti *utgallring af undermåliga folkelement* eller uti *förstärkt rösträtt för vissa kategorier äfvensom därtill syftande omgruppering af väljarne och valrätten* eller slutligen uti *proportionella val*. Vi skola i korthet behandla hvarje slag för sig.

Det enklaste och naturligaste sättet för vinnande af en garanti mot väljarkårens alltför starka omvandling vid en utsträckning af rösträtten är otvifvelaktigt att utesluta alla undermåliga element i första hand genom en *census*, vare sig denna består uti ett penningstreck af något slag eller uti fordran på viss bostad

Jag har uti min ofvan nämnda tidigare artikel i ämnet utförligt visat det berättigade häruti samt penningens d. v. s. inkomstens betydelse som mätare af medborgarvärdet. Redan där anmärkte jag emellertid, att i följd af det då föreliggande förslaget gärdet var uppgifvet och möjligheten att efter en minimistandard begränsa de röstberättigade var afskuren. Detsamma gäller helt visst i ännu högre grad om det förslag, som kommer, hvadan vi utan vidare lämna denna metod, såsom nu ej längre användbar. Äfven ett annat sätt att utgallra undermåliga folkelement, som då anfördes, förbigå vi, nämligen det att suspendera rösträtten på längre eller kortare tid för alla, som dömts för brott och vissa förseelser, såsom fylleriförseelser, våld mot person o. s. v. Kan man i fråga om gallring medelst census säga, att utvecklingen sprungit ifrån den, så har densamma tvärtom ännu ej nått den punkt, som tillåter användningen i större utsträckning af den senare metoden. Det allmänna rättsmedvetandet har ännu ej vaknat till insikt om det orimliga uti, att personer, som så litet förstå att behärska sig själfva, att de på antydt sätt störa rättsordningen, skola genom röstsedeln härska öfver den och andra.

Ett annat sätt att befria valmanskåren från element, som kunna anses politiskt mindervärdiga, är att, såsom i Danmark, från rösträtt utesluta i husbondens kost lefvande *tjänare*. Betraktas rösträtten, såsom sig bör, öfvervägande som en politisk funktion, hvars utöfvande kräfer viss så väl materiell som andlig själfständighet — något som näppeligen kan förutsättas hos desse tjänare —, så är denna begränsning fullt motiverad. Dess betydelse som garanti i förevarande fall är emellertid mycket ringa. Hela antalet manliga tjänare utgjorde 1890 blott vid pass 75,000, hvaraf en ej ringa del under 21 år. På en valmanskår af bortåt en million göra 50 à 60,000 tjänare föga vare sig från eller till. Endast om uteslutningen träffade äfven *statkarlarna*, blefve den mera verkningsfull. Desses antal uppgår nämligen till vid pass 100,000. Det är dock fråga, om ej deras uteslutande skulle fattas som en orättvisa under jämförelse med industriarbetarne samt i sin mån bli en kraft bland de många, som draga landtbefolkningen till städerna.

Mera tilltalande är då den mycket omordade prøfvostenen, *skattebetalning*, d. v. s. ordentligt erläggande af påförda kommunal- och statsutskylder. Den rationella grunden för denna garanti är dock jämförelsevis klen. Visserligen passar den väl i stycke med, hvad jag uti förbemälda uppsats kallat »prestandateorien» för politisk rösträtt, hvilken, som bekant, trots sin haltlöshet åtnjuter stor popularitet bland både lärde och olärde. Men då icke skattskyldighet, endast det ordentliga betalandet, om skatt är påförd, skall utgöra det såll, hvarmed hvetet skiljes från ogräset, så blir verkan häraf mycket osäker. På sin höjd kan därmed den större eller mindre ordentligheten uti att sköta sina affärer ådagaläggas; något större kriterium på politisk mognad innebär denna garanti ej. Men vidare är den långt mindre verksam, än man vanligen föreställer sig. Enligt den officiella redogörelsen från sista året hade år 1900 af 432,843 röstberättigade 74,069 d. v. s. 17,1 % försummat sin skatteinbetalning och därigenom för tillfället utslutit sig själfva från utöfvande af rösträtt. Utaf öfriga redovisade, som väl ägde kommunal men ej politisk rösträtt, inalles 246,404, voro 46,603, det är 18,9 %, i samma läge. Antaga vi nu, att ibland de uti förenämnda redogörelse icke redovisade, som faktiskt ägde öfver 500 kr. i inkomst men icke voro upptaxerade, inalles omkring 250,000, ej mindre än en tredjedel efter rösträttens utsträckning försumma att inbetala skatten eller, hvad som kommer på ett ut, undandraga sig taxering, så ställer sig räkningen sålunda. Mot 359,000 nu politiskt röstberättigade, som erlagt sina skatter, stå med den utsträckning af rösträtten, som förra året föreslogs, 200,000 officiellt redovisade nytillkommande samt vid pass 160,000 icke redovisade, tillsammans 360,000, hvilka betalat sin skatt och alltså äro röstberättigade. Med andra ord, införandet af ordentlig skattebetalning som villkor för rösträtten kan icke förhindra, att valmanskåren fördubblas, således att en mycket stor maktförskjutning inom densamma äger rum. Härmed vill jag likväl ej hafva sagt, att icke det kan vara fullt lämpligt att i öfverensstämmelse med gammal svensk rätt bibehålla ordentlig skatteinbetalning som villkor för utöfvande af rösträtt. Jag har blott velat visa, att någon garanti i ofvan anförd mening icke är att finna uti detta villkor.

Slutligen har, ehuru med orätt, bland garantier af detta slag äfven anförts åldersgränsens höjande från 21 år till t. ex. 25 år. En sådan bestämmelse innebär ingen garanti mot maktförskjutningen inom valmanskåren, ty proportionen mellan de nytillkommande och de förutvarande röstberättigade förändras icke däraf. Däremot är denna högre åldersbegränsning och med den följande utgallring ur en annan synpunkt mycket berättigad och i grunden alldeles nödvändig. Den politiska rösträtten är nämligen icke så mycket en individens rättighet som en offentlig funktion. Jag har i ofta berörda uppsats utförligt behandlat förstnämnda populära men antikverade uppfattning och återkommer därtill nedan. Här må endast framhållas, att rösträttens rätta utöfvande till allmänt bästa förutsätter i första hand en ålder med något så när moget omdöme; och den åldern kan icke gärna, när det är fråga om en massföreteelse, sättas före fyllda 25 år. Af denna orsak, men icke såsom en garanti mot maktförskjutning mellan förutvarande och nya röstberättigade är utgallringen af de till åldern undermålige nödvändig.

Härmed har jag granskat de garantier, som bestå uti afsondring af undermåliga folkelement. De mest verksamma ibland dem hafva därvid befunnits icke kunna nu mer ifrågakomma. Öfriga, ehuru i och för sig lämpliga, tjäna föga det syfte, för hvilket de åberopats. Vi vilja nu tillse, om garantierna af annat slag äro mera att lita till.

Bland de olika sätt att stärka de nuvarande röstägarnes ställning, som föreslagits, är införande af *klassval* det längst gående. Genom en felsyn på fackföreningsrörelsen har man trott sig däruti skönja början till en ny stor organisation af samhället i skilda klasser eller grupper, efter hvilka till och med författningen och särskildt representationen borde lämpas. Intet kan vara oriktigare enligt min mening. Arbetarnes organisation i fackföreningar är en öfvergående härfylkning under deras strid för en bättre ställning, men ingalunda en stadigvarande social nybildning. Hvarje förslag att på nämnda organisation bygga en klassrepresentation är därför förfeladt. Och öfver hufvud taget torde det i nutiden vara lönlöst att söka på denna väg skapa garantier mot

ett massvälde. Man må blott tillse, att man tillvaratager och bevarar, hvad som finnes af organisk representation uti det tvåkammarsystem, som vi äga.

Icke heller den utväg att skänka *förstärkt rösträtt* åt vissa kategorier valmän, som efter belgiskt mönster anvisades af det senaste kungl. förslaget, är ägnad att gifva den garanti, som afses. Fördubbling af rösträtten för de högre åldrarna och för gifteverkar endast på det sätt som åldersgränsens framflyttning, att i allmänhet bereda de mera stadgade elementen inom folket ett något större inflytande på valet af representanter. Men detta utgör ingen garanti mot en förflyttning af maktens tyngdpunkt, från de nuvarande väljarne till de nya. Snarare bör en sådan åtgärd som den ofvan nämnda bidraga till att försvaga de förre i förhållande till de senare, på grund af den större äktenskapligheten bland arbetarne och deras vederlikar.

Andra utvägar, som föreslagits i syfte att något dämna upp mot den flod, som en rösträttsreform medför, och som hotar att öfversvämma alla hittills rådande politiska landfästen, äro dels *att upphäfva den privilegierade ställning, som städerna för närvarande intaga*, dels *att utskilja köpingar och municipalsamhällen från landsbygden* samt förena dem till särskilda valkretsar eller sammanföra dem med städerna. Den förstnämnda åtgärden är länge omtalad och har städse betraktats som en del utaf en rösträttsreform. Den ligger ock i sakens natur och måste nödvändigt åtfölja hvarje utsträckning af rösträtten. Den förstärkta rösträtt, som städerna erhöillo 1865, motiverades dels af den andel, de förut ägt uti fyrståndsrepresentationen, dels af deras ringa folktal i förhållande till landsbygdens samt nödvändigheten att då söka garanti mot bondeståndets öfvervalde. Sedan den tiden har stadsbefolkningen vuxit från 12 % ungefär till 22 % af hela folkmängden och växer alltjämt vida snabbare än landsbygdens befolkning. Därtill är det framför allt i städerna, som arbetarne, hvilkas öfvermakt man nu fruktar, äro hopade. Af den grund måste en utjämning härutinnan ske, så att alla, oafsedt boningsorten, få lika rösträtt. Antalet representanter för land och stad, som nu är för hvardera 150 och 80, skulle då komma att bli ungefärligen följande: 116 för rena landvalkretsar, 83 uti blandadt land- och stadsvalkretsar

samt 31 för uteslutande stadsvalkretsar. Att en så beskaffad omreglering af valkretsar och representanter verkligen innebär en förskjutning till förmån för landsbygden och då främst för dess besutna befolkning, synes obestriddigt. Häruti träffa vi således för första gången vid denna öfversikt på en anordning, som tyckes innebära en garanti af det slag, som afses, och mot hvilken intet är att invända. Frågan är blott, huru pass stark denna garanti är. Genom den stora massan af blandade landt- och stadsvalkretsar, som nödvändigt måste uppstå vid en lika valkretsindelning efter folketallet hela landet öfver, få städernas arbetare ett tag uti landsbygden, som möjligen alldeles uppväger minskningen af rena stadsvalkretsar. Omöjligt är att med säkerhet förutsäga, hvad som vinnes och hvad som förloras vid utjämningen mellan stad och land. Men så mycket är säkert, att någon stark garanti mot arbetarnes och deras vederlikars öfvermakt vid en utsträckning af rösträtten icke kan väntas häraf. Ja, möjligen väga förlust och vinst så jämnt, att värdet af denna åtgärd som garanti blir ringa eller ingen.

Det är väl i känslan häraf, som den andra af ofvan anförda utvägar föreslagits, den nämligen, att icke blott bibehålla den nuvarande uppdelningen i landt- och stadsvalkretsar, utan ytterligare utsöndra köpingar och municipalsamhällen till särskilda valkretsar eller efter omständigheterna lägga dem samman med städerna. Denna, såsom det tyckes, inom landtmannakretsar behagliga åtgärd, skulle sannolikt verka ganska starkt som garanti. Det är obestriddigt. En sådan politisk skiftesförrättning är dock mycket litet tilltalande. Den går i rakt motsatt riktning mot det vanliga skiftesverket, som söker sammanföra, hvad som hör ihop, samt strider mot den allmänna grundsatsen uti vår författning, att valmännen böra känna den, som de skola utse till representant. Redan nu kränkes denna grundsats betänkligt uti de mindre städernas valkretsar. Men värre blefve det, när hvarje valkrets skulle komma att räkna enligt 1900 års folkmängdssiffra 22,300 hufvuden och de 27 köpingar samt 114 municipalsamhällen, som nu finnas, skulle förenas till nya valkretsar eller sammanläggas med de smärre städerna. Dessa valkretsar blefve en sorts mosaiker uti landets politiska karta, som sannerligen icke toge sig bra ut. Där-

före kan man icke anbefalla denna åtgärd, ehuru den verkligen innebure en garanti mot de nya väljarmassornas öfvertag, och därtill en ganska stark sådan.

Återstår som det sista slaget af garanti — *proportionella val*. Med denna föga pröfvade valmetod förhåller det sig alldeles som med vissa maträtter af mindre vanligt slag. Antingen smakar den icke alls eller är man storförtjust uti den. Äfven därutinnan stämmer liknelsen, att det snarare är vissa politiska finsmakare än vanligt folk, som finna sin lust däri. Oftast har det varit mathematici, som utvecklade denna metod, liksom i allmänhet män tillhörande minoriteterna, som omfattat den. I sig själf är den ett försök att skydda de sistnämnda mot den moderna parlamentarismens majoritetsförtryck. Den förtjänar således det största beaktande redan för sin goda afsikts skull. Dess upphofsmän och förespråkare förmena dessutom, att den proportionella valmetoden af alla bäst motsvarar representationens idé, samt vidare att den ensam är i stånd att skipa full rättvisa. Men härutinnan taga de visserligen fel.

I verkligheten är den teoretiska grunden för denna metod ganska svag. Den proportionella valmetoden hvilar på en föråldrad uppfattning af representationen, den uppfattning, som fick sitt uttryck uti MIRABEAU's bekanta ord, att representationen bör troget afspegla partiförhållandena inom folket, alldeles såsom en karta i förminskad skala återgifver ett landskap. Grundtanken i denna uppfattning är föreställningen, att valrätt och representation framför allt äro individuella rättigheter. Så ha de verkligen varit på en tid, då representationen ingen annan uppgift hade än att ge uttryck åt de olika ståndens eller klassernas önskingar och petita. MIRABEAU's karakteristik af representationen svarar således förträffligt emot den idé, som låg till grund för *les états généraux*, och den betydelse, som de och de flesta riksförsamlingar historiskt ägt. Nu mer har detta blott föga tillämplighet. Riksförsamlingarna äro icke längre endast språkrör för undersåtarnes besvär och önskingar utan själfständiga statsorgan, som utöfva viktiga statsfunktioner. Framför allt är detta fallet i Sverige, hvars riksdag innehar och utöfvar en så stor del af statsmakten. Riksdagens för-

måga att rätt fylla denna ytterst viktiga uppgift måste nu vara den dominerande synpunkten i afseende på dess bildande såväl som i allt annat. Icke individens rätt utan statens bästa bör för den skull utgöra de bestämmande motiven i fråga om nutidens rösträtt och representation. Därtill kommer, att tryckfrihet samt församlings- och föreningsrätt nu göra det möjligt för de enskilde att få sina önsknings- och meningar dragna inför offentlighetens forum, utan att därtill behöfves representationen som språkrör.

Icke bättre bestäldt är det med det andra argument, som anföres såsom teoretiskt stöd för det proportionella valsättet, nämligen att det är det mest rättvisa. Ty rättvisan är härvid mera skenbar än verklig. Visserligen måste det anses som en rättvisa, att en minoritet icke blir helt och hållet utesluten af majoriteten, såsom vid vanligt valsätt lätt nog kan ske. Men grundtanken, att allan rättfärdighet är uppfylld, blott hvarje grupp eller parti inom samhället blir representeradt precis i förhållande till sitt antal, är lika orättvis ur individernas synpunkt sedt, som den är oriktig och vådlig för det allmänna. Alla partier och grupper äro nämligen icke oafsedt storleken likvärdiga. För en numerisk och mekanisk uppfattning af samhället kan det väl se så ut; men den dynamiska, som ensam ger en trogen bild af detsamma, lär helt annat. Sålunda är den högsta klassen i samhället mycket fåtalig, 5—6 % af hela folket. Men den funktion, som den utöfvar såsom ledare af den materiella och immateriella produktionen är af alldeles enorm betydelse, långt utöfver den, som svarar mot dess ringa antal. Matematiskt och efter proportionalvalsprincipen skulle full rättvisa vederfaras denna klass, om den blott med 5 à 6 % af samtliga representanter vore företrädd i riksdagen. Socialt och politiskt vore detta däremot långt ifrån rättvist och innebure därtill en stor fara, så viktiga äro de intressen, hvilkas målsman denna klass är. MIRABEAU'S skema för en folkrepresentation hvilat således äfven på en skef uppfattning af samhället. En rent matematisk representation, om den för öfrigt vore möjlig, ger en vrågbild af samhället i stället för den trogna och rättfärdiga kopia däraf, som anhängarna af denna metod förmena. Matematisk rättvisa är allt annat än social och politisk rättvisa.

Men ehuru, som vi här af finna, de teoretiska grunderna för

denna valmetod äro mycket svaga, få vi ej därför bryta stafven öfver densamma i förevarande fall, ty möjligen kan den detta oakadt skänka den garanti, som vi söka. Allt beror på, huru de proportionella valen i realiteten komme att utfalla i vårt land. Detta är dock ej så lätt att säga, ty därtill fordras att känna, hvilka och huru starka partierna äro inom det svenska folket. Men härmed föres man in på ett område, som hvarken statistiskt eller politiskt är närmare undersökt vare sig hos oss eller annorstädes. Läran om de politiska partierna har ännu ej fått sin tillbörliga vetenskapliga behandling. I vissa länder, där olika nationalitet eller olika religion dela människorna, är partibildningen åtminstone åt ett håll klar. Det är också mest uti sådana länder, Belgien och Schweiz, som den proportionella valmetoden funnit sina talrikaste anhängare. Uti England har man de historiska partimotsatserna tories och whigs och likaså i Förenta Staterna republikaner och demokrater. I öfrigt talar man öfverallt om konservativa, liberala och radikala eller höger, center och vänster. Men denna partigruppering är alldeles relativ och konventionell. Ty äfven uti en tysk socialistförsamling kan man skilja mellan en höger, en midtelgrupp och en ytterligt gående vänster. Denna partigruppering återkommer sålunda öfverallt och uti hvarje fråga. Den lär oss därför ingenting.

Den enda naturliga partigrupperingen i vårt land liksom för öfrigt i alla, om den ock stundom korsas af andra lika naturliga skiljemärken, såsom religion och nationalitet, är den sociala. Samhällets sociala byggnad ger upphof till klasserna, som delvis motsvara den uti hvarje samhälle förekommande arbetsfördelningen och därför äro en naturprodukt, kan man säga. Men klasserna äro långt ifrån skarpt skilda åt, icke heller öfverallt desamma. I vårt land torde man komma verkligheten närmast, synnerligast med hänsyn till den politiska partibildningen, om man stannar vid tre klasser: 1) kroppsarbetarne och med dem likställda, 2) bönder, handverkare och småhandlande, tillsammans utgörande en mellanklass, samt 3) den öfversta klassen, omfattande ämbetsmän och likn., de stora industriidkarne, handlandena, jordägarna o. s. v., alla arbetande öfvervägande med hufvudet. Ehuru trefaldig svarar denna gruppering ingalunda emot det ofvan anförda skemat, höger

center och vänster, om den ock i enskilda frågor därmed sammanfaller. Utaf den högsta klassen tillhör nämligen en ej ringa del den politiska vänstern, medan ibland odalmännen många tillhöra den strängaste högern. Naturligen kan beträffande enskilda frågor en helt annan partigruppering inträda, såsom t. ex. i tullfrågan, hvilken delade samhället så att säga vertikalt ofvanifrån och ned. Men detta är öfvergående. Den horizontala fördelningen efter klasser och social arbetsfördelning består alltjämt och återtager sitt herravälde, sedan den politiska tornado, som en särskild fråga uppväcker, gått öfver. Det är alltså med hänsyn till denna naturliga partibildning, vi måste bedöma det proportionella valsystemets resultat samt dess förmåga att gifva hvar och en sitt.

Det spörsmål, hvarpå härvid allt hänger, är detta: huru stort bör ett parti minst vara för att öfverhufvud bli representeradt? I allmänhet så stort i procent räknadt som den s. k. valkvoten ¹⁾). Dennas storlek beror åter på antalet representanter i förhållande till antalet valmän och vidare på valkretsarnas omfattning. Svårligen lär man i vårt land kunna tänka på större valkretsar än län eller snarare landstingsområden. Detta gifver med nuvarande antal i kammaren 7—9 representanter på hvarje valkrets, eller en valkvot af 14—11 %. Detta blir alltså den minsta storlek ett parti får äga i förhållande till hela valmanskåren, om det skall kunna bli representeradt. Är det mindre, kan det öfver hufvud ej få någon representant. Betänka vi nu, att den högsta klassen i Sverige sannolikt ej öfverstiger 6 % af befolkningen och antagligen ej heller inom valmanskåren vid allmän rösträtt, så blir resultatet, att denna klass vid proportionellt val alls icke blir representerad såsom klass. De båda andra partierna, arbetarne och mellanklassen i dess olika grupper, komma att taga alla platserna. Endast genom att ansluta sig till någotdera af dessa partier får den öfversta klassens röster något värde, men en själfständig representation får den därmed ej. På sin höjd kan det hända vid den delning af mellanklassen, som antagligen kommer att mångenstädes äga rum med t. ex. en landtmannalista och en stadsmannalista, att den kan få något inflytande på uppställandet af kandidater. Men detta är osäkert och i alla händelser af föga betydelse. Den proportionella

¹⁾ I vissa system omtalas ej valkvoten, men finnes där i grunden dock.

valmetoden utöfvar sålunda rättvisa blott mot de numeriskt stora partierna, som utgöra mer än 11—14 % af valmanskåren. Äro kretsarna mindre och följaktligen antalet representanter inom kretsen färre, t. ex. 5, så måste ett parti i regeln räkna 20 % af valmännen för att få vara med. Därför blir det blott två partier, som komma att behärska valen, arbetarnes och mellanklassens. Den högsta klassen, hvars andel uti den sociala arbetsfördelningen dock är så stor, stannar efter all sannolikhet alldeles utanför.

Härmed är domen öfver den proportionella valmetoden i och för sig och uti ett land med enkamarsystem gifven. Vi skulle icke heller spilla ett ord på densamma vidare, så framt ej i Sverige funnes första kammaren. Denna är nämligen alldeles öfvervägande en representation för den högsta klassen och de intressen, denna företräder. Därigenom kan det vara af mindre vikt, ja, möjligen alldeles obehöfligt, att nämnda klass jämväl äger representanter i andra kammaren. Under sådana förhållanden står frågan alltjämt öppen om den proportionella valmetodens lämplighet i förevarande fall. Ty möjligen kan den trots de teoretiska brister, som vidlåda densamma, praktiskt lösa den uppgift, som föreligger, genom att bereda andra kammaren en sådan sammansättning, att vid de gemensamma voteringarna utslaget kan falla lika väl åt ena sidan som åt andra, och man på detta sätt få den nödvändiga garantien mot ett maskeradt enkamarsystem. Att med säkerhet förutspå, huru härmed kan gå, är ej lätt. Jag har redan ofvan sagt, att det proportionella valsättet medgifver hvarje parti, som öfverhufvud kan få representant, att till sådan eller sådana utse sina mest utpräglade män. Sannolikt skola därför landtmännen till riksdagen sända endast fullt säkra odalmän; och möjligen skola desse uti kammaren uppnå en siffra, tillräcklig för att majoriteten i första kammaren i förbund med dem må kunna emellanåt segra vid de gemensamma voteringarna. Men säkert är detta ingalunda, hvarken med hänsyn till det nödiga antalet inom detta landtmannaparti eller med afseende på dess hållning och lust att samarbeta med första kammaren. Framför allt torde det vara ovisst, om det i fråga om beskattningen eller utgifterna t. ex. för försvaret, två hvar för sig ytterst viktiga ärenden, skall visa större benägenhet att gå med första kammaren än med arbetarepartiet i

andra. Det torde således vara ganska ovisst, huruvida det rena landtmannaparti, som genom ett proportionellt valsysteem skulle ingå i andra kammaren, verkligen blefve en sådan garanti, som författningen behöfver.

Härmed hafva vi ändat granskningen af de garantier, som från olika håll anbefallts vid en utvidgning af rösträtten till andra kammaren, och som bestå uti åtgärder angående valen till och valmanskåren för denna kammare själf. De hafva befunnits dels alldeles värdelösa, dels föga verksamma eller eljest olämpliga. Det kraftigaste torde under de gifna förhållandena vara det proportionella valsättet, ehuru icke heller det är mycket att lita till. I själfva verket är problemet att uti andra kammaren själf, valen till den och dess sammansättning finna en fullt verksam garanti mot ett faktiskt enkammarsystem på den gemensamma voteringens väg, såsom det synes, olösligt. Det återstår då endast att på andra håll söka denna garanti.

III.

Äro garantier behöfliga?

Mången torde tycka ofvanstående fråga öfverflödig efter den utläggning utaf rösträttsreformens verkningar, som ofvan lämnats. Men andra finnas, och det mestadels ungt folk med starka lungor och mycket talande, som förmena, att alla garantier äro af ondo, och att vi böra ju förr dess hellre öppna dörrarna på vid gafvel för en enväldig demokrati med endast en kammare eller, om den första får stå kvar, med en mycket vingklippt sådan. Från en sida sedt kan det vara onödigt att taga dessa vidtflygande drömmar till tals; ty första kammaren är nog man för, att de aldrig skola annat bli än drömmar; men från en annan sida lär det ej skada att något beröra dessa, oftast af ren okunnighet, men ej sällan därjämte af ideala syften uppburna tankar. Ty det är alltid farligt att låta en mening, huru orimlig den än må vara, oemotsagd upprepas af pressen och på folkmöten. Den politiska mass-

suggestionen är nämligen en makt, som kan åstadkomma de otroligaste ting, och mot hvilken man därför städse måste vara på sin vakt. I förevarande fall stödas de förflugna tankarna dessutom af ett ganska genomskinligt bemödande från mycket inflytelserika håll att så tvedräkt mellan riksdagens båda kamrar — jag lämnar osagdt i hvad syfte.

Det närmaste motivet till oviljan mot alla garantier vid en rösträttsutvidgning är önskan att bereda arbetarne, det femte ståndet som de kallas, en dominerande ställning uti vårt politiska lif. För så vidt som denna önskan hyses af arbetarne själfva, behöver jag ej sysselsätta mig därmed. Vål kan den hos dem synas helt naturlig, sedan de en gång ätit af frukten på den politiska kunskapens träd, men detta gör densamma ej mera berättigad eller rimlig. Jag tror för öfrigt icke, att det är andra än de socialdemokratiskt genomsyrade arbetarne, som hysa så vidtflygande önskningsar och så höga tankar om sig själfva. Det är de många andra, isynnerhet ungdomar och pressmän, som göra sig till deras förespråkare, på hvilka man bör lyssna. Och så vidt jag förstått deras tal, så går det i detta fallet ut på, att arbetarne böra ha makten, enär de representera »framtiden och utvecklingen, ett nytt element med allmänna intressen och stora vyer». Jag vill icke säga något illa om arbetarne, men lika litet vill jag smickra dem på sanningens bekostnad. Hvarifrån skulle de ha fått dessa gåfvor af högre vyer och vidsträcktare intressen, som ställa dem framför andra delar af vårt folk? Det är svårt att inse. Ty icke kan väl saknaden af kapital och egendom skänka sådant. Icke heller lär arten af deras arbete göra det, äfven om detta ofta kräfver intelligens och skicklighet. Arbetet inom andra klasser fordrar det samma. Ser man tingen nyktert, icke genom något slags förskönande glas, så måste man säga, att det nya, som arbetarne komma att tillföra riksdagen, är *kännenheten om egna intressen och beslutet att genomföra dem*. Detta och tills vidare intet annat. De likna härutinnan det fjärde ståndet, när det 1866 fick makten uti andra kammaren. Ty äfven det har väsentligen använt denna makt för att tillgodose egna intressen.

För så vidt som de särskilda klassintressena äro berättigade d. v. s. i samklang med samhällets allmänna bästa, så är det intet

att säga därom, att dessa intressen blifva med kraft framhållna och beaktade. Tvärtom kan det vara en liffsak för samhället i dess helhet, att ett särskildt klass- eller yrkesintresse icke alltför länge tillbakahålles eller åsidosättes. Och i närvarande tid är det otvifvelaktigt af största vikt för vårt lands lugna utveckling, att arbetarnes önsknings och sträfvanden blifva i riksdagen både företrädda och, så långt det helas bästa sådant medgifver, tillgodoses. Men så sant detta är, lika obestridligt är det ock, att intet särskildt klassintresse bör bli enrådande, och kanske allra minst i närvarande tid arbetarnes, så klassmedvetna och tillika denationaliserade, som de på vissa håll blifvit. Det är onödigt att spilla ord-på denna själfklara sak. Det enda man ytterligare kunde vilja uppehålla sig vid, är frågan: huru kunna så solklara ting förbises af de ifrige förfäktarna af allmän rösträtt utan garantier? Men denna mera psykologiska undersökning sparar jag till en annan gång. Den är icke odeladt uppbygglig.

En annan anledning till obenägenheten mot alla garantier vid en rösträttsreform är en djupgående misstämning inom samma kretsar emot första kammaren. I den mån denna misstämning kan bero på enskilda mindre kloka beslut å dess sida, vill jag därom säga hvarken från eller till, blott anmärka, att sådana beslut ej sällan förekomma jämväl i andra kammaren. Gäller oviljan åter, såsom vanligen är fallet, själfva institutionen och de intressen, som den är satt att bevaka, så kan jag endast säga, att denna ovilja är född af okunnigheten och fostrad af tanklösheten. Första kammaren är, socialt och kulturellt sedt, representant för den högsta klassen i vårt land eller rättare sagdt icke för den högsta klassen, ty ingendera kammaren är enligt författningen till för att representera en klass, utan för den uppgift, som åligger densamma. Dess betydelse och värde sammanfaller sålunda med betydelsen och värdet af denna klass. Det kan förklaras, att man tidigare underskattade de sistnämnda, men att i nutiden hemfalla åt samma villfarelse är oförsvarligt. Den högsta klassen innehar såsom ledare af den materiella och immateriella produktionen ungefär samma ställning inom samhället som officerskåren i en armé. Liksom denna utgör blott en ringa minoritet inom hela kåren, så äfven nämnda klass uti folket; och liksom den är för det helas ve och

väl lika i värde med hela massan af menige, så äfven de s. k. bildade i jämförelse med öfriga klasser. Det är uteslutande, emedan man förbiser den arbetsuppgift, som föreligger de förra, som man underskattar första kammarens sociala och kulturella betydelse, en betydelse, som är minst lika stor som andra kammarens. Att åter ur rent politisk och författningsteknisk synpunkt sedt den ena kammaren är fullt lika viktig som den andra, är själfklart, ehuru därför ej af alla insedt, såsom vi strax skola se.

Ty äfven denna betydelse af första kammaren såsom ett likvärdigt led uti ett tvåkammerssystem synes man på samma håll ej förstå. Det är väl efter vanligheten utländska förebilder, som förvilla blicken, men kanske mera än så vissa oklara föreställningar om den s. k. folkviljan och dess förmenta kraf att få ett enhetligt uttryck uti en öfvermäktig andra kammare. Det är gamla förlegade tankar, som häruti gå igen. ROUSSEAU är deras upphofsman och deras grund de fantastiska konstruktioner af samhälle och stat, som denne geniale men för den politiska verkligheten blinde man hoptimrade. Den s. k. folkviljan är aldrig enhetlig utan lika mångfaldig som de olika intressena i samhället. Orimligt är vidare att identifiera dessa skiftande önsknings och opinioner med statsviljan. Oriktigt till sist att för statsviljans bildande fordra blott ett enda organ, en allsmäktig kammare. Att dessa villfarelser så gå igen, kan synas underligt, men förklaras af det gamlas återuppståndelse med uppträdandet af nya folkklasser, såsom jag uti den förra artikeln i denna fråga närmare utlagt. Besynnerligt är det i alla fall, att sådana tankar kunna finnas hos svenske män. Ty om något är resultatet utaf vår månghundraåriga författningshistoria, så är det förvisso den erfarenheten, att en odelad makt betyder envælde och tyranni, samt att frihetens säkraste värn är maktens delning¹⁾. Hela vår långa politiska utveckling kan således sägas resultera uti upptäckten af — en garanti mot envælde, riksdagens såväl som konungens. 1809 års män, som togo lärdom af såväl frihetstidens som envældets missgrepp och olyckor, gjorde maktens delning till den grundval, hvarpå författningen byggdes; och 1865 skedde en om-

¹⁾ Den härför intresserade hänvisas till min framställning af dessa ting uti: *Grunddragen af Sveriges författning*, Lund 1901. Pris 50 öre.

byggnad på just samma grund. De båda kamrarnas jämlighet är i närvarande stund vår författnings hörnsten. Att rubba den vore ett bevis, att sönera icke längre förstode fädernas storverk, och ett politiskt baksteg af värsta slag.

IV.

Slutsatser.

Af det föregående är klart, att utsträckning af rösträtten till andra kammaren måste åtföljas af förändringar uti andra delar af författningen. Verkningarna af nämnda reform inskränka sig nämligen icke till denna kammare och dess sammansättning, utan skulle, om intet åtgjordes, tack vare den gemensamma voteringen efter hand omgestalta hela vår författning. Häremot måste ställas nödiga garantier. Dessa kunna emellertid ej sökas uti bestämmelser rörande val och valrätt till andra kammaren, d. v. s. uti den ifrågavarande reformen själf, hafva vi sett, utan annorstädes. Hvar garantierna äro att finna, är likaledes af det föregående klart. De måste bestå uti att gifva full verklighet åt den första paragrafen i riksdagsordningen:

»Svenska folket representeras af Riksdagen, fördelad i två Kamrar, den Första och den Andra, hvilka i alla frågor hafva lika behörighet och myndighet.»

Denna grundsats, att båda kamrarna i alla frågor hafva lika behörighet och myndighet, är hörnstenen uti vår representation. Så har den äfven betraktats af författarne till den nya riksdagsordningen. Men sedan de uttalat principen, ha de icke med tillräcklig omsorg tillsett, att den äfven på alla punkter tillämpats. Luckan är — det olika antalet ledamöter vid de gemensamma voteringarna. Till deras ursäkt kan emellertid anföras, att 1865 partiställningen faktiskt gjorde denna lucka mindre märkbar. Uti den blifvande andra kammaren skulle bönder komma att stå mot borgare. Kammaren var således icke homogen, och genom den förstärkta valrätt, som städerna fingo, syntes jämvikten

vid de gemensamma voteringarna i realiteten tryggad. Nu, då rösträttsreformen kommer att göra andra kammaren öfvervägande homogen gent emot den första, huru än partiförhållandena inom densamma själf gestalta sig, är det nödvändigt, att genom en organisk lagstiftning bota det organiska fel, hvaraf det nya representationsskicket lider. Detta kan emellertid ske på mer än ett sätt. Minst fyra olika utvägar kunna därtill anlitas. Dessa äro:

1) att öka antalet ledamöter i första kammaren till samma tal som andra kammarens eller åtminstone till ett antal, som kan anses medföra den verkan som afses, t. ex. 200;

2) att minska antalet ledamöter i andra kammaren till motsvarande tal i första eller åtminstone så mycket, som för ändamålet anses nödigt, t. ex. genom att reducera städernas representer till proportionsvis samma antal som landsbygdens, då samlade antalet andrakammarledamöter blir vid pass 190;

3) att upphäfva de gemensamma voteringarna helt och hållet eller delvis, nämligen beträffande statsinkomster och bevilningar, samtidigt med att gemensam votering om utgifter inskränkes till de af Kungl. Maj:t äskade eller godkända anslagen;

4) att den gemensamma voteringen öfverlämnas åt en nämnd af 120, sextio från hvardera kammaren, genom proportionella val utsedda ledamöter.

De två första af här anförda utvägar afse att bringa antalet ledamöter i kamrarna till större öfverensstämmelse; de båda senare angå den gemensamma voteringen och betaga den dess vådor. Efter båda sätten afhjälpes den förefintliga bristen och tryggas principen om kamrarnas likställighet. Hvilken af dessa fyra utvägar bör väljas antingen ensam eller i kombination med någon annan, kan synas ovisst. De minsta rubbningarna uti bestående förhållanden förorsaka den första och den sista. Ur konstitutionell synpunkt sedt äro de båda senare att föredraga. Den sista bibehåller den gemensamma voteringen oförändrad, men med full likställighet mellan båda kamrarna, och anknyter sig dessutom till äldre förebilder — det förstärkta statsutskottet under ståndsriksdagarnas tid. Det tredje förslaget i den form, att den gemensamma voteringen icke borttages, utan blott begränsas till att afse utgifter, som af Kungl. Maj:t föreslagits eller godkänts, torde taga

priset ur författningssynpunkt sedt. Den fara för konflikter, som de gemensamma voteringarna åsyfta att afvärja, är vida mindre beträffande inkomster och bevilningar än i afseende på utgifterna, såsom äfven striderna i Preussen och Danmark bevisa. För öfrigt äga vi uti de ständiga gemensamma utskotten en inrättning, som verkar till förekommande af alltför starka slitningar mellan kamrarna fullt lika väl som den gemensamma voteringen. Å andra sidan är den egentliga vådan med dessa voteringar utesluten genom deras begränsning till utgifterna, isynnerhet med det tillägget, att blott af Kungl. Maj:t gillade anslag kunde bli föremål för sådan votering. Genom sistnämnda tillägg finge man på köpet en nyhet in uti vår författning, som vore i hög grad nyttig och behöflig. Uti Englands parlament få enskilde allt sedan 1706 icke ens väcka förslag om utgifter. Så långt vill jag icke gå, men att af enskild motionär framställt yrkande om anslag icke får göras till föremål för gemensam votering, alltså kanske påtvingas regeringen mot endera kammarens vilja, synes höra till god konstitutionell ordning. Därmed skulle äfven en väl behöflig förstärkning af regeringens makt och inflytande beredas. Regeringens svaghet gent emot riksdagen är den största bristen uti vår eljest så utmärkta författning. Ty denna svaghet, som efter 1865 är i ständig tillväxt, leder med nödvändighet till — en regerande riksdag. Att hejda denna utveckling vore för land och rike högeligen önskvärdt.

Antages nu en af de konstitutionella garantier, som ofvan anförts, och kanske helst den tredje i ordningen, så må rösträttsreformen få den utsträckning, som af arbetarne mest eftersträfväs. Att dessa sträfvanden icke stanna vid mindre än allmän rösträtt, är beklagligt. Ty den allmänna rösträtten är ett oting, som strider såväl mot representationens allmänna idé i nutiden — att utgöra ett på bästa vis sammansatt regeringsorgan — som mot de naturliga förhållandena i samhället. Människorna äro nämligen icke lika, utan en stor del af dem undermåliga såväl i intellektuellt som moraliskt afseende. Dessa borde rätteligen utgallras från deltagande uti värfvet att utse riksdagsmän, såsom jag uti min förra artikel i ämnet utvecklat. Så som förhållandena nu ligga och under förutsättning, att de nödiga konstitutionella garantierna gifvas, så

böjer jag mig likväl för den utbredda opinion, som i denna sak finnes bland arbetarne. De stå nu en gång under bannet af en politisk suggestion i detta fall, hvilken icke lär kunna häfvas. Men det är af vikt, att det densamma åtföljande missnöjet aflägsnas, och vi åtminstone på denna punkt åter bli ett enigt folk. Dessutom är det att hoppas, att ett större deltagande uti det politiska lifvet skall verka uppfostrande och framför allt hos de bättre elementen bland arbetarne alstra en känsla af ansvar och förpliktelse gent emot det gamla Sverige, som nu tyvärr blott alltför mycket saknas.

Som resultat af denna undersökning framgår alltså följande förslag till rösträttsreform och därmed sammanhängande författningsändringar: Med garanti för bevarande af kamrarnas likställighet, på sätt som ofvan angifvits, och helst i form af förslagen 3 eller 4 tilldelas rösträtt åt hvarje välfräjdad svensk man, som fyllt 25 år och icke häftar för honom åliggande förfallna utskylder. Samtidigt upphäfves den olika representationsrätten för land och stad.

Här är fordran på ordentlig skattebetalning till såväl stat som kommun för dem, som därtill äro upptaxerade, satt som villkor. Detta må ej tydas som en inskränkning uti den allmänna rösträtten, ty rätten att rösta förefinnes ju. Det beror blott på vederbörande själf att utöfva den. Och med den långt drifna befrielse från eller nedsättning uti skatt, som i vårt land medgifves de små inkomsttagarne, kan ingen med skäl påstå, att häruti ligger ett band. Skulle det för öfrigt visa sig, att kommunalskatten verkade på sådant sätt, så må villkoret efterskänkas i afseende på den, särskildt för familjeförsörjare. Ur konstitutionell synpunkt är detta likgiltigt; men nog synes god ordning fordra, att den som öfverhufvud är satt till skatt, ordentligt fullgjort sin skyldighet härutinnan. Att åter bland villkoren upptaga fullgjord värnplikt är meningslöst, då staten med stränghet utkräver denna plikt och ingen således kan undgå den.

Huruvida åter reformen hör förknippas med proportionella val till andra kammaren, är mera en smaksak. Säkerligen blefve denna kammare ej annorlunda sammansatt, hvad partiernas styrka

beträffar, med ett sådant valsätt än med det nuvarande. Det är en illusion bland både anhängare och motståndare till denna metod att så tro. Däremot blefve valen själfva vida angenämare, utan den strid och förbittring, som nu ofta åtfölja dem, och utan det nederlag för minoriteten inom en valkrets, som nu vanligen kännes så bittert. Den allmänna samlefnaden bland väljarne skulle härigenom ställa sig vida behagligare, och ehuru partimot-satserna säkerligen blefve större inom kammaren, så gifve de sig mindre tillkänna utanför densamma; och detta vore en stor vinning. Intressant vore dessutom att i stort få iakttaga denna metod och dess verkningar. För egen del såge jag därför gärna dess antagande, ehuru icke såsom garanti mot en maktförskjutning mellan kamrarna, ty därtill förslår den ej, utan för dess egen skull.

Tryckfrihet och sekretess.

Anteckningar rörande § 2: 4:o T. F. O.

Af

vice Häradshöfding **Otto Croneborg.**

II.

Den såväl i § 86 regeringsformen som i tryckfrihetsförordningen stadgade rättigheten att utbekomma och offentliggöra officiella aktstycken har sin naturliga begränsning dels i statens fordran, att sådant icke må uppenbaras, hvars offentliggörande skulle kunna vara för riket skadligt eller för den religiösa känslan eller moralen anstötligt, dels i de offentliga funktionärernas befogade intresse, att förberedande officiella åtgärder eller ännu icke definitiva afgöranden ej må i otid öfverlämnas åt offentligheten, dels ock slutligen i den enskildes berättigade fordran på skydd mot offentlighet i fråga om hans privata angelägenheter och särskildt hans ekonomiska förhållanden eller, i allmänhet, nödvändigheten däraf, att grannlagenhetens rämärken beträffande privatlivet icke öfverskridas. Ur dessa olika synpunkter ¹⁾ hafva ock i 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen uppställts åtskilliga undantag från hufvudregeln om rätten att offentliggöra handlingar.

Dessa undantag kunna, ur en annan synpunkt, indelas i sådana, som äro af allmän, och sådana, som äro af mera spe-

¹⁾ Jämför uttrycken i ingressen till tryckfrihetsförordningen: »statens invärtes lugn och utvärtes säkerhet, samt det högsta väsendets, öfverhetens, den enskilda medborgarens och sedernas därmed förknippade helgd».

ciell natur. Till de förra hör då först bestämmelsen, att »sådant, som rörer styggelser, eller högligen sårar blygsamheten, eller innehåller hädelser emot Gud, eller lastliga uttryck om rikets varande öfverhet» icke må genom trycket kungöras. Med denna bestämmelse torde lagstiftaren hafva åsyftat företrädesvis domstolshandlingar. Detsamma gäller om förbudet att offentliggöra »hvad i afseende på personer, hvilka ett *mål* egentligen icke beträffar, kunde — — — hafva influtit otidigt, anstötligt eller förklenligt — — — utan såvida — — — åberopandet skulle af *domaren*, som sist i *målet dömt*, pröfvas nödvändigt till upplysning och styrkande af själfva hufvudsaken». I hvad mån jämväl det i sista punkten af 2 § upptagna fall, då skriftsättet »såsom smädligt eller skändligt sig utmärker», må hafva af lagstiftaren åsyftats utgöra ett dylikt allmänt undantag, är icke lätt att afgöra, då denna punkts betydelse och sammanhang med momentet öfverhufvud är högst oklar (jfr 2 § 2:o).

Ett annat allmänt undantag af alldeles särskild art från bestämmelsen om rätt att offentliggöra handlingar gäller »enskilda bref, såvida de ej till något rättegångsmål nödvändigt höra», samt »åt publik vård anförtrodda deposita af skrifter och handlingar». Dessa må ej utgifvas eller utbekommas »utan deras tillstånd, som samma bref eller deposita angå eller tillhöra». Härmed lärers förstås, enligt ett Kungl. Maj:ts utslag den 9 maj 1832, *författarens* tillstånd ¹⁾. Enligt 1887 års förslag skulle handlingar, som af enskilde öfverlämnats i allmän vård, ej få utlämnas eller i tryck offentliggöras i strid mot de villkor, som vid öfverlämnandet blifvit fastställda. Enskildt bref, ej tillhörande något rättegångsmål, skulle, enligt samma förslag, ej utan författarens eller hans rättsinnehavares tillstånd få i tryck utgifvas förr än 50 år efter författarens död.

Hvad härefter angår de mera speciella undantagen, så må angående dem i korthet anmärkas följande. De hafva under det sista årtiondet kompletterats med några viktiga stadganden, särskildt den år 1897 införda föreskriften om vissa militära hand-

¹⁾ Ref. i NAUMANN, Sveriges Grundlagar, 1862, s. 206—7. Jfr DE GEER: Minnen, I. s. 247 o. f.

lingars hemlighållande. I stället för detta grundlagsbud ansåg man sig därförinnan kunna anlita en — utan tvifvel i direkt strid mot tryckfrihetsförordningen — i administrativ väg utfärdad författning, nämligen Kungl. Brevet den 7 mars 1820, enligt hvilket Kungl. Maj:t »för Statens intresse funnit nödigt förordna, det sådana Försvars-Verket angående Handlingar, som finnas i Dess och Rikets Krigs-Collegii Archiv, Cancellier och Contor, hvilkas kungörande kunde medföra våda för Rikets säkerhet, skola af Presidenten i Krigs-Collegium särskildt vårdas, samt intet Document deraf få utlemnas till någon, eho det vara må, innan Kongl. Maj:t, på gjord underdånig anmälan, Nådigt tillstånd dertill meddelat; vederbörande Föredragande hos Kongl. Maj:t likväl obetaget att begära och erhålla de upplysningar, som för ärendenas föredragning kunna behöfvas».

Om »statsrådets protokoll» gäller, att de icke kunna före femtio år efter protokollets datum till tryckning fordras eller, utan vederbörandes tillstånd, utbekommas. Ett undantag från förbudet att trycka statsrådsprotokoll, yngre än 50 år, gifves naturligen i konstitutionsutskottets rätt att, ifall utskottet beslutit angående ett i sådant protokoll omförmäldt ärende göra anmälan hos Riksdagen, i sitt memorial härom publicera protokollets innehåll. Där emot kan en sådan rätt att publicera statsrådsprotokoll svårigen tillerkännas en utskottets ledamot, som anmält reservation mot utskottets betänkande i hvad angår *underlåten* anmärkning, vare sig reservanten ansett anmälan böra göras jämlikt § 107 regeringsformen eller allenast funnit visst förhållande böra — enligt vanlig, men till sin grundlagsenlighet mycket omtvistad och omtvistlig praxis — för Riksdagen »tillkännagifvas». Ett sådant förfarande, hvarpå exempel dock tyvärr icke saknas, skulle, om det skulle såsom regel tillåtas, t. ex. jämväl i afseende å utrikesdepartementsärenden, utan tvifvel kunna medföra betänkliga konsekvenser. För öfrigt må i detta sammanhang påpekas, att innehållet af statsrådsprotokollen till ojämförligt största delen i och genom utfärdandet af motsvarande expeditioner ju omedelbart blifver offentliggjordt eller för offentlighet tillgängligt. Enligt § 38 regeringsformen är vederbörande föredragande i statsrådet nämligen ansvarig för att de från Konungen utgående expeditioner in-

stämma med däröfver förda protokoll. Denna bestämmelse tillämpas så, att expeditionen och protokollet i afseende å själfva beslutet pläga ordagrant öfverensstämma med hvarandra, hvaraf följer, att sekretessen, där sådan ej är särskildt föreskrifven, faktiskt bevaras allenast i sådana jämförelsevis sällsynta fall, då ingen expedition i ärendet utfärdas, äfvensom i fråga om de till statsrådsprotokollen yttrade skiljaktiga meningar. Äfven dessa pläga ju någon gång i viktigare frågor offentliggöras, likasom ock en del af innehållet i statsrådsprotokollen i ministeriella mål och kommandomål, nämligen de förra i den från utrikesdepartementet numera utkommande årsberättelsen och de senare i Kungl. krigsvetenskapsakademiens handlingar.

Hvad med »statsrådets handlingar» i förevarande lagrum rätteligen bör förstås, torde icke vara fullt klart. Möjligen har uttrycket sitt upphof uti den före 1840 befintliga åtskillnaden mellan å ena sidan »allmänna beredningen» och å den andra »statsrådet». I det af konstitutionsutskottet år 1829 afgifna förslag till ny tryckfrihetslag lydde motsvarande uttryck sålunda: »Statsrådets Protocoll och dertill *hörande Acter*». Som bekant anses emellertid numera, på sätt ock i förra afdelningen af denna uppsats är omförmäldt, i regel alla till statsdepartementen inkomna handlingar, efter det de blifvit registrerade, såsom offentliga handlingar. Det förefaller därför ganska anmärkningsvärdt, att 1871 års konstitutionsutskott vid affattande af sitt lagförslag upptog uttrycket från 1829, nämligen sålunda: »statsrådets protokoll med dertill hörande handlingar». Någon inskränkning i den antagna praxis om rätt att utbekomma akterna i statsdepartementen lärer väl dock så mycket mindre hafva varit af 1871 års konstitutionsutskott åsyftad, som någon motivering för det gjorda tillägget »dertill hörande» icke blifvit i utskottets utlåtande anförd. Stadgandets nuvarande praktiska betydelse torde ligga däri, att en möjlighet därigenom lämnats öppen att genom en till statsrådet inkommen handlings fogande såsom bilaga till motsvarande statsrådsprotokoll göra densamma till en »statsrådets handling» i en inskränktare bemärkelse och sålunda undandraga densamma offentligheten, något som stundom lärer hafva skett. Vid 1869 års riksdag, sedan under debatt i Andra kammaren rörande vissa militära handlingars hemlighållande en kammarleda-

mot upplyst, att det från visst håll varit ifrågasatt att, på grund af tryckfrihetsförordningens föreskrifter, erhålla del af handlingar, »som icke någon förnuftig Svensk kan önska se i händerna på vissa främmande makter», invände en annan talare, att det funnes ett enkelt medel att förekomma sådant, nämligen det att *göra dessa handlingar till bilagor till ett statsrådsprotokoll*, hvarigenom deras utbekommande och tryckning utan regeringens tillstånd skulle förhindras.

Till handlingar, som ej förr än 50 år efter deras datum få utan vederbörandes tillstånd offentliggöras, höra vidare »Riksståndens protokoll och handlingar». Härmed måste jämföras § 82 riksdagsordningen, däri föreskrifves, att riksdagshandlingarna (= bilagorna till riksdagsprotokollen) skola fullständigt och »protokollen i den mån kamrarne hvar för sig förordna» af trycket utgifvas. Med anledning af denna kamrarnes rätt att inskränka offentliggörandet af riksdagsprotokollen hafva vid olika tillfällen — särskildt af förutnämnda genom publicistklubben år 1883 tillsatta kommitté — framställts förslag därom, att uttryckligt medgifvande borde införas om rätt att få del af och till offentligheten bringa själfva originalen till riksdagsprotokollen ¹⁾ med undantag allenast för dem, som förts inom slutna dörrar.

I Hvad angår Riksdagens utskotts handlingar och protokoll, så förefaller det uppenbart, att dessa, jämlikt hufvudstadgandet uti ifrågavarande moment af tryckfrihetsförordningen, måste, så vidt de ej blifvit uttryckligen särskildt undantagna, betraktas såsom offentliga handlingar. Att utskotten skola hänföras till »publika verk» framgår däraf, att åtskilliga utskottshandlingar finnas upptagna bland undantagen från hufvudregeln i 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen. Lämpligheten af ett sådant medgifvande att på förberedelsens stadium yppa gången af ofta viktiga förhandlingar torde däremot kunna på starka skäl ifrågasättas. Ofta torde väl också fortfarande, likasom i konstitutionsutskottet år 1812 ²⁾, före-

¹⁾ Kommittén önskade samma befogenhet i fråga jämväl om Riksdagens utskotts, kyrkomötets och adelsmötets protokoll.

²⁾ Efter det granskning af ett statsrådsprotokoll, innefattande upplysningar i vissa ministeriella frågor, ägt rum inom utskottet, föreslog dess ordförande, med hänvisning till »hvad som försiktigheten och det allmännas väl i sådana fall utom afseende på enskilda förhållanden syntes kräfvä», att »så väl i anseende till de redan lästa protokollen som med afseende på

komma, att inom vederbörande utskott träffas ett slags aftal om att dess förhandlingar skola hemlighållas, men kraften och giltigheten af ett sådant aftal i strid mot grundlagens bud, sådant det här uppfattats, synas vara mycket tvifvelaktiga. — Enligt förut i denna uppsats antydda regler skulle ett utskotts ej hemliga *protokoll* i regel kunna utlämnas och offentliggöras omedelbart sedan det blifvit justerat. Nu händer emellertid icke sällan, att vid justering af utskottets *betänkande* i ämnet, hvilken justering i de flesta utskott inträffar någon tid efter protokollsjusteringen, ändringar eller tillägg göras i det enligt protokollet affattade beslutet, ja, man har t. o. m. ansett, att hela beslutet kan upprifvas, om nämligen samma ledamöter, som däri deltagit, före *betänkandets slutliga affattning* härom äro ense. Det faller af sig själfvt, att vid sådant förhållande en bestämmelse ej borde saknas, enligt hvilken det beslut, som i protokollet formulerats, åtminstone skulle *kunna* genom beslut af utskottet lagligen hemlighållas ¹⁾).

Beträffande konstitutionsutskottets protokoll i grundlagsfrågor gäller hvad ofvan är sagdt. Dess protokoll »rörande statsrådet» kunna däremot ej utan tillstånd af »vederbörande», h. e. utskottet själfvt eller ett senare års konstitutionsutskott, utbekommas förr än 50 år efter protokollets datum. Egendomligt nog hafva dessa hemliga protokoll först från år 1893 blifvit förda afskildt från utskottets öfriga protokoll.

Med »hemliga utskottet» i 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen förstås de i § 54 regeringsformen och § 50 riksdagsordningen omnämnda särskilda deputerade, hvilka på äskande af Konungen skola med honom öfverlägga om ärenden, dem han pröfvar böra hemliga hållas. Detta utskotts protokoll och handlingar få ej utan Konungens tillstånd offentliggöras förr än efter 50 år.

alla dem, som framdeles kunna äga en lika riktning, vid allt som har gemenskap med ministeriella eller statens politiska förhållanden iakttaga samma tystlåtenhet som om utskottet af tysthetsed vore bundet. Utskottets ledamöter gillade enhälligt denna uppfattning. (K.U:s prot. d. 6 maj 1812. Se NAUMANNS tidskr. 1880, s. 624.)

¹⁾ 1766 års tryckfrihetsförordning innehöll bestämdt stadgande i förevarande afseende. I dess 11 § fanns nämligen följande bestämmelse: »Äfwenledes tillåtes att trycka Deputationernes Betänkande med deras *Protocoller och voteringar* — — dock ej förr än *Betänkanden til Plena äro ingifne*».

Som bekant hafva på senare tider förelegat åtskilliga förslag till komplettering af de i 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen stadgade undantag från hufvudregeln om rätten att publicera ämbetsmyndigheters handlingar. I detta afseende må erinras om det vid 1902 års riksdag af Första Kammaren godkända förslaget om hemlighållande af vissa sjukvårdshandlingar, hvilket för öfrigt ägde motsvarighet i 1887 års proposition angående ny tryckfrihetslag, samt om den bland annat i denna tidskrift ¹⁾ uttalade tanken om skydd mot offentliggörande af vissa för näringsstatistiken afsedda uppgifter, en tanke, som i och med den fortgående utvecklingen af denna statistik och af användningen af själfdeklaration för dess åvägabringande troligen skall koinna att vinna ökad anslutning.

Under Riksdagen år 1809 anmärktes inom ridderskapet och adeln vid behandling af § 86 regeringsformen, »att Riksgälds-Contorets protocoll uti intet fall borde hemliga hållas». Härpå svarade konstitutionsutskottet: »En ovilkorlig publicitet af Riksgälds-Contorets operationer skulle törhända någon gång blifva skadelig. Låne- och Vexel-negotiationer m. m. fordra ofta, åtminstone för ögonblicket, en viss hemlighet, hvarförutan de möjligtvis kunde aldeles misslyckas». Med godkännande af denna uppfattning antogo ock Ständerna paragrafen enligt dess nuvarande lydelse, enligt hvilken banko- och riksgäldsverkens protokoll och handlingar rörande ärenden, hvilka böra hemliga hållas, ej må tryckas. Det torde kunna sättas i fråga, huruvida icke med en liknande sekretess borde kringgärdas sådana statens öfriga affärs-transaktioner, t. ex. vid upphandling för statsverkets räkning m. m., hvilka befinna sig allenast på ett förberedande stadium, och vilkas yppande därför kunde af konkurrenter missbrukas. För närvarande är staten i detta hänseende sämre ställd än enskilda. I fråga härom kan för jämförelses skull erinras därom, att en liknande fordran blifvit i afseende å kommuners handlingar framställd från publicistiskt håll, nämligen af förutnämnda, af publicistklubben år 1883 tillsatta kommitté. Denna kommitté, hvilken, såsom ofvan är nämnt, föreslog, att kommunala handlingar skulle

¹⁾ FLODSTRÖM, I. C.

anses såsom offentliga, ansåg dock, att undantag härvid borde göras beträffande sådana handlingar, »som röra pågående underhandlingar om lån, köp och dylikt, så länge beslut ej äro i saken fattade eller den tid förlupen, under hvilken, på grund af i aftal ingående bestämmelser, vissa delar af sådana beslut ej må offentliggöras».

Efter denna öfverblick af 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen såsom innehållande konstitutiva bestämmelser angående rätten att utbekomma handlingar samt om de undantag, hvilka inskränka eller begränsa densamma, må med några ord beröras äfven den straffrättsliga sidan af ifrågakvarande lagrum.

Subjekt för förbrytelse enligt 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen, för så vidt angår vägran att utlämna handling eller obehörigt dröjsmål därvid, är den ämbets- eller tjänsteman, som — enligt vederbörande instruktion — har handlingen i sin vård. Enär delaktighet i brott — utom i två specialfall¹⁾ — är ett för tryckfrihetsförordningen okänt begrepp, torde denne ämbets- eller tjänstemans ansvarighet vara exklusiv. Äfven om han från en öfverordnad erhållit befallning att innehålla handlingen, är han dock därför ensam ansvarig. Praxis härutinnan har först på senare tid blifvit mera bestämd. I sådant afseende kunna jämföras å ena sidan ett känt prejudikat af den 17 november 1858, däri en tillförordnad generalfälttygmästare i kommandoväg ålades bestraffning för vägrad utlämning af en till fälttygmästareexpeditionen hörande handling, medan vederbörande expeditionshafvande, hvilken åberopade den förres förbud att tillhandahålla aktstycket i fråga, skildes från målet²⁾, och å andra sidan ett prejudikat af år 1900, i hvilket — under antagande af ofvannämnda princip om exklusiv ansvarighet utan tvif-

¹⁾ Nämligen dels då från ett ej behörigen anmaldt tryckeri utgifves brottslig skrift, hvarvid boktryckaren och författaren straffas lika (1 § 5:o), och dels då med kvarstad belagd eller konfiskerad skrift försäljes eller utsprides, hvarvid försäljaren eller utspridaren straffas lika med författaren (4 § 9:o).

²⁾ J.O:ns berätt. år 1859 s. 131, NAUMANN, Sveriges grundlagar, s. 222.

vel med fog — ansvaret för vägradt utlämnande af handling gjordes heroende däraf, att den åtalade tjänstemannen enligt gällande instruktion hade arkivet under sin vårdnad ¹⁾). Skulle således vägran att tillhandahålla offentlig handling förekomma t. ex. i riksarkivet, åligger ansvaret härför i sista hand riksarkivarien, men ej expeditionshafvanden, sker det i statsdepartementen, är registratören, ej departementschef eller expeditionschef ansvarig osv. ²⁾) I åtskilliga »verk» och »arkiv» torde uttryckliga bestämmelser om, hvem som har att vårda arkivet, saknas. Så är händelsen med t. ex. åtskilliga bland Riksdagens utskott.

De uttryck, som uti ifrågavarande moment skola beteckna den straffbara handlingen vid offentliggörande af hemliga aktstycken, äro i momentet synnerligen omväxlande. Beträffande »statsrådets protokoll» m. fl. handlingar heter det, att de ej må före 50 år efter protokollets eller handlingens datum »till tryckning fordras eller, utan vederbörandes tillstånd, utbekommas». Man vore häraf frestad tro meningen vara den, att nämnda handlingar under inga omständigheter skola före 50 år få tryckas, men däremot, om vederbörandes tillstånd erhålles, före denna tids förlopp utbekommas. Detta är dock ej af lagstiftaren åsyftadt. Ty om man läser vidare, heter det: »Utgifvas sådana handlingar af trycket före ofvannämnda tid, utan vederbörandes tillstånd» etc. — Särskild straffbestämmelse meddelas vidare ångående den, som är »betrodd att dem vårda och förpliktad att dem hemliga hålla»; men härvid har, antagligen af förbiseende, ej utsatts något straff för denne vårdare, om han utlämnar, men ej själf genom tryck offentliggör handlingen. För offentliggörande på annat sätt än genom tryck — t. ex. genom offentligt föredrag eller offentligt anslag — borde väl ock finnas straff bestämdt. — Om »ministeriella handlingar» m. fl. heter det vidare, att de, under vissa förutsättningar, ej kunna »utgifvas eller utbekommas. Den häremot bry-

¹⁾ J.O:ns berätt. 1900 s. 8 o. f.

²⁾ Uti instruktionen för sjöförsvarsdepartementets kommandoexpedition den 28 nov. 1894 stadgas, att originaldokument, afskrifter af eller utdrag ur expeditionens handlingar aldrig få utlämnas utan tillstånd af chefen för expeditionen (§ 14), samt att denne skall, därest utlämning till någon sjöförsvarsdepartementet icke underlydande person ifrågakommer, genast därom underrätta departementschefen (§ 5).

grammatikaliskt afseende äro påtagliga. Protokoll och handlingar i förlikta brottmål få ej *af trycket utgifvas*. Utlämning af sådana protokoll och handlingar samt deras offentliggörande på annat sätt än genom tryck kunna däremot strafflöst äga rum o. s. v. »Grundlagarna skola» nämligen »efter deras ordalydelse i hvarje särskildt fall tillämpas».

Särskildt må påpekas, att uti ifrågavarande lagrum, likasom för öfrigt i hela tryckfrihetsförordningen, all tillämpning af den allmänna strafflagens principer om brottskonkurrens samt — på sätt redan ofvan är anmärkt — om delaktighet i brott är i regel helt och hållet utesluten. Vidare äro straffsatserna dels till största delen fixa — en betänkelig efterblifvenhet med afseende på tillämpning, böte femtio riksdaler». Uttryckets brister i både logiskt och pande af den modernare straffrättens principer — och dels, enligt hvad tid efter annan blifvit anmärkt, alldeles för låga. I sistnämnda hänseende må såsom beaktansvärdt antecknas det af förutnämnda, år 1883 tillsatta publicistkommitté härutinnan afgifna yttrande, så mycket hellre som detta yttrande ju framkommit på ett håll, hvarifrån man väl ej borde kunna misstänka i onödan gjorda yrkanden om inskränkningar i eller boud på tryckfriheten. Kommittén förklarade de flesta af de i momentet stadgade bötesbelopp för obehörigt offentliggörande af vissa handlingar »vara väl låga i förhållande till nutida penningevärde och den utveckling förläggarespekulationen numera ernått». »Den sannolika eller påtagliga vinsten af sådant obehörigt offentliggörande», fortsätter kommittén, *skall hell visst i många fall vara så betydlig, att den mångfaldigt ersätter nu stadgade ringa bötesbelopp, hvilka således icke utgöra något korrektiv till förebyggande af de i de anförda momenten såsom straffvärda betecknade handlingar».*

Ytterligare tre frågor, hvilka framställa sig vid försök att från kriminalrättslig synpunkt för olika tänkbara fall tolka 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen, må här gifva anledning till några anmärkningar. Den första af dessa gäller spörsmålet, om och i hvad mån den, som publicerar en från ett offentligt arkiv eller en offentlig ämbetsmyndighet erhållen handling, är ansvarig för dennas innehåll, där detta på en eller annan grund befinnes straffbart.

Den andra är frågan, hvem som skall vara ansvarig för obehörigt kungörande af hemlig handling. Den tredje frågan lyder: är offentliggörandet af en hemlig handling straffbart, äfven om det ej sker genom ett ordagrant eller ens ungefärligt återgifvande af handlingens text, utan t. ex. blott genom ett, måhända vanställt, referat?

Den första af dessa frågor finnes behandlad i Kungl. Maj:ts proposition till 1887 års riksdag med förslag till ny tryckfrihetslag. Enligt detta lagförslag bestämdes, att rätten att i tryck offentliggöra hos ämbetsmyndighet befintlig *enskild* handling ej skulle, med undantag i vissa fall för enskild handling i rättegångsmål, medföra befrielse från ansvar för innehållet, där det befunnos brottsligt. I motiven till detta stadgande yttrades härom följande: »Frågan, huruvida den, som utgifver offentliga handlingar, skall vara ansvarig för deras innehåll, synes tryckfrihetsförordningen vilja besvara nekande. En sådan ansvarsfrihet bör väl dock såsom regel fastställas endast för handlingar och skrifter, utgångna från den offentliga myndigheten sjelf. Men om enskild person till offentlig myndighet ingifvit en handling, hvars innehåll befinnos brottsligt, bör han ej derigenom hafva förvärfvat rätt att strafflöst offentliggöra den. För sådana handlingar bör derföre ansvar ega rum, med den inskränkning som är nödig för bevarande af rättigheten att meddela redogörelse för domstolarnas offentliga förhandlingar.» — Enligt nu gällande bestämmelser torde ansvar enligt tryckfrihetsförordningen för innehållet af en *utaf offentlig myndighet upprättad* handling, hvilken publicerats, icke kunna ifrågakomma i annat fall, än då ur domstolshandlingar, t. ex. ur vittnesberättelser, sådant genom trycket kungöres, som »rörer styggelser eller högligen sårar blygsamheten eller innehåller hädelser emot Gud eller lastliga uttryck om rikets varande öfverhet, eller hvad i afseende på personer, hvilka ett mål icke egentligen beträffar, kunde i sådana handlingar hafva influtit otidigt, anstötligt eller förklenligt». För publicerande af sådana handlingar stadgas nämligen särskildt fixt straff (böter af 50 kronor, för tidningsutgifvare 100 kronor) — således annat straff än, enligt 3 § 13:o tryckfrihetsförordningen, för »framställning, som sårar tukt och sedlighet», eller, enligt 3 § 11:o, för »angripelser emot enskild man, hvilka

å ära gå, eller för dess borgerliga namn och rykte förklenliga äro». I båda dessa senare fall skall nämligen gerningen straffas enligt allmänna strafflagen. Om däremot en *till offentlig myndighet inkommen enskild handling* offentliggöres, hvilken ej är af beskaffenhet att böra hemlighållas — t. ex. en i ett offentligt arkiv deponerad handling, då vederbörande, h. e. författaren, därtill lämnat tillstånd — lär utgifvaren (men ej författaren?) blifva straff underkastad, om handlingens innehåll är brottsligt.

Skulle åter inträffa, att en handling, som jämlikt 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen *bort hållas hemlig*, t. ex. en »ministeriell handling», utan vederbörligt tillstånd offentliggöres och densamma befinnes vara af brottsligt innehåll, t. ex. därigenom att i densamma kungöres »hvad som hör till statens å färde varande underhandlingar med främmande makter», föreligger en s. k. ideell konkurrens mellan 2 § 4:o och 3 § 10:o tryckfrihetsförordningen. Enligt det förra lagrummet är straffet böter af 75 kronor (för tidningsutgifvare 150 kronor), men enligt det senare skall förbrytelsen straffas enligt allmän lag, d. v. s. i nämnda fall 8 kapitlet 18 eller 19 § strafflagen (för hvilkas tillämplighet dock ytterligare fordras, att handlingen i fråga skall angå »ärende, därå rikets säkerhet eller rätt emot främmande makt ligger») ¹⁾. Jämlikt nämnda § 18 dömes till straffarbete, och det är i sådant fall tydligt, att bötesstraffet absorberas af frihetsstraffet, ehuru bestämmelse därom ej finnes. Men däremot borde ju stadgande ej saknas, att — i enlighet med 4 kapitlet 1 § strafflagen — det olofliga kungörandet skulle vid straffmätningen verka såsom försvårande omständighet.

Frågan, hvilken den straffbare är i det fall, då handling, som bort hemlighållas, genom tryck offentliggöres, synes icke alltid vara lätt att besvara, då ju begreppet delaktighet i brott, på sätt ofvan är nämnt, är i regel för tryckfrihetsförordningen okänt. Om således en hemlig handling, t. ex. ett bankofullmäktiges protokoll i hemligt ärende, blifvit af en tjänsteman obehörigen i afskrift utlämnadt till en annan person och denne öfverlämnat afskriften, kanske mot betalning, till en tidningsutgifvare, hvilken i sin ordning aftryckt densamma i sin tidning, så frågas: är tidningsutgif-

¹⁾ Jfr M.B. 4 kap. 5 §.

varen, hvilken i detta fall skall umgälla sitt brott med 300 kronors böter, ensam ansvarig, eller skola äfven de båda andra straffas. Skola de vidare i sådant fall, äfven de, likasom utgifvaren dömas enligt 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen såsom gärningsmän — d. v. s. tjänstemannen »efter allmän lag och särskilda stadgar», h. e. 25 kapitlet strafflagen, och den andre med 150 kronors böter — eller skola de, i analogi med 3 kapitlet strafflagen, straffas såsom delaktige, d. v. s. med ett lägre straff än 300 kronors böter, afpassadt af domstolen? Tryckfrihetsförordningen gifver intet svar på dessa frågor.

Det sista af de nämnda spörsmålen, nämligen huruvida det brott, som består i offentliggörande af en hemlig handling, föreligger, då blott ett referat af handlingens innehåll tryckes, eller huruvida offentliggörandet, för att blifva straffbart, måste ske *verbotim*, synes utan tvekan böra besvaras så, att redan genom meddelandet af en tryckt redogörelse för den hemliga handlingens innehåll förut-sättningarna för straffbarhet äro för handen. Men det vore ej underligt, om i denna fråga olika meningar skulle yppas med anledning af tryckfrihetsförordningens brokiga uttryckssätt: »utgifva af trycket», »genom trycket kungöra», »utgifva», i tryck »offentliggöra», »meddela», »utlämna»¹⁾ m. m. Vid 1901 års riksdag inträffade t. ex., att, dagen efter det beslut fattats inom konstitutionsutskottet angående en anmärkning mot en ledamot af statsrådet och innan ens protokollet däröfver blifvit justeradt, i en daglig hufvudstadstidning förekom en i hufvudsak sanningsenlig beskrifning angående omröstningsresultatet, beslutets innehåll och de därför under diskussionen framlagda motiven äfvensom citat ur en till utskottet inkommen hemlig handling (hvilket allt sedermera under samma riksdag offentliggjordes). Att här förelåg ett obehörigt kungörande af »konstitutionsutskottets protokoll och handlingar rörande statsrådet» torde näppeligen kunna bestridas. Tryckfrihetsförordningens anda, om ock ej dess bokstaf, var genom detta kungörande kränkt. Men hvarken tidningsutgifvaren, som ej kunde

¹⁾ Detta sista uttryck förekommer om patenthandlingar, för hvilkas offentliggörande, sedan de en gång blifvit obehörigen utlämnade, något straff icke finnes utsatt, hvilket ock, med hänsyn till *ratio legis*, i detta fall torde vara mindre behöfligt.

sågas hafva direkt »utgifvit» protokollet af trycket, eller den företrädesvis brottslige, nämligen meddelaren från utskottet af hvad därinom sig tilldragit, skulle, då det i detta fall icke var fråga om något »ärende, därå rikets säkerhet eller rätt emot främmande makt ligger», ej, på grund af tryckfrihetsförordningens otillfredsställande affattning, kunnat till straff befordras.

Medgifvas må, att i det nu anförda fallet faran af det obehöriga kungörandet ej var synnerligen stor. Vida betänkligare gestaltar sig förhållandet, då, såsom numera ej sällan händer, tidningarnas nyhetsjakt eller snikenhet förleder dem att i sina spalter upptaga redogörelser i ärenden, å hvilka berörda uttryck i strafflagen skulle kunna med skäl anses tillämpligt. Det är icke någon ovanlig företeelse i vårt land, att t. ex. vid planerandet af fästningsbyggnader, vid ordnandet af farleder för flottan eller vid fälttjänstövningar och flottmanövrer i tidningarna förekomma noggrant detaljerade framställningar om terrängförhållanden m. m., hvilka synas vara af beskaffenhet att ej så mycket för den svenska tidningsläsande allmänheten, men desto mera för utländska generalstaber innehålla nyheter af det största intresse. Enahanda är förhållandet, då i tryck förekomma redogörelser angående å flottans fartyg eller eljest vid anordningar för försvarsväsendet tillämpade mekaniska uppfinningar o. d.

Såsom önskningsmål vid en eventuell blifvande omarbetning af 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen och därmed sammanhängande bestämmelser skulle enligt det föregående kunna uppställas: att så vidt möjligt fullt bestämda och otvetydiga gränser uppdroges mellan offentliga och hemliga handlingar; att meddelandet till pressen af offentliga beslut o. d. blefve på ett tidsenligt samt både ämbetsmannens intressen och allmänhetens befogade nyhetskräf motsvarande sätt; att erforderliga bestämmelser meddelades angående hemliga handlingars afskiljande från de offentliga samt om sättet för deras beteckning och förvaring; att hithörande kriminalrättsliga bestämmelser — därest de icke skulle anses böra rent af, såsom vid flera tillfällen satts i fråga, utflyttas ur tryckfrihetslagen och

amalgameras med den allmänna strafflagen — underkastades en grundlig revision i syfte att dels klargöra förutsättningarna för straffbarhet, dels i afseende å ifrågavarande förbrytelser införa den modernare straffrättens regler om konkurrens, delaktighet och straffmätning och dels i vissa fall ej obetydligt höja straffsatserna; samt att slutligen åt lagtexten gäfves en koncis och korrekt affattning.

Frågan om revision af tryckfrihetsförordningen har i själfva verket i mera än ett halft århundrade »stått på dagordningen» i vårt land. Denna »den sämsta af våra grundlagar», »den minst lyckade af det börjande tidsskedets lagstiftningsprodukter», »den sämst redigerade författning vi äga» är utan tvifvel förtjänt af alla dessa tillvitelser. I motiveringen till 1887 års kungl. proposition med förslag till ny tryckfrihetslag yttras ock om tryckfrihetsförordningen, bland annat, följande: »Dess uppställning är synnerligen oredig. Ämnena förekomma blandade om hvarandra på ett sätt, som gör uppfattningen svår och tillämpningen i hög grad osäker och vacklande. Själfva språket afviker på ett ingalunda lyckligt sätt från de öfriga grundlagarnas och från det i lagstiftningen i allmänhet vedertagna». — Vid 1898 års riksdag, då en motionär föreslagit en allmän grundlagsrevision, afvisade konstitutionsutskottet¹⁾ visserligen förslaget jämväl beträffande tryckfrihetsförordningen, men yttrade därvid om denna grundlag följande: »Hvad åter angår tryckfrihetsförordningen, hafva visserligen dess brister och ofullkomligheter vid flere tillfällen varit påvisade och dess fullständiga revision upprepade gånger — nämligen vid riksdagarne 1828—30, 1869, 1871, 1872 och 1887 — varit ifrågasatt. Vid sistnämnda riksdag framlades af Kungl. Maj:t ett fullständigt förslag till ny tryckfrihetslag, hvilket dock, på grund af de vid nämnda riksdag inträffade särskilda förhållanden, icke kom att af Riksdagen eller ens af dess konstitutionsutskott behandlas. Utskottet tror sig häraf kunna hämta anledning till den förmodan, att frågan om tryckfrihetsförordningens omarbetning fortfarande utgör föremål för Kungl. Maj:ts uppmärksamhet, och finner sig utskottet alltså för närvarande sakna tillräckliga skäl att på grund af ifrågavarande motion före-

¹⁾ Utlåtande N:o 11.

slå Riksdagen att hos Kungl. Maj:t härom erinra». Dessa ord upprepades af 1899 års konstitutionsutskott¹⁾, som hade till behandling ett liknande förslag om allmän grundlagsrevision.

Att allt detta oaktadt någon omarbetning af tryckfrihetsförordningen hittills icke kunnat åvägbringas, torde väl hufvudsakligast böra tillskrifvas den öfverdrifna rädslan för »attentat mot tryckfriheten»; men denna farhåga för att, genom försök att afhjälpa de mest i ögonen fallande betänkliga bristfälligheterna i tryckfrihetens gamla ärevördiga byggnad, dess grundvalar skulle kunna upprivas eller rubbas, måste helt visst anses vara helt och hållet ogrundad. Klara och tydliga bestämmelser synas vara önskliga äfven från den synpunkten, att sådana utan tvifvel skulle kunna ej oväsentligt bidra till ett bättre och mera förtroendefullt förhållande mellan de svenske ämbetsmännen, å ena, och den aktningvärda delen af den svenska pressen, å andra sidan, samt till undanröjande af en ej sällan förefintlig beklaglig benägenhet för ömsesidiga misstankar, från byråkratiskt håll, mot pressens representanter för bristande ansvarskänsla vid iakttagande af sekretessens fordringar och, å publicistiskt håll, för kränkningar af tryckfriheten genom onödigt, kanske olagligt hemlighetsmakeri.

¹⁾ Utlåtande N:o 19.

Anmärkta tryckfel i afd. I af denna uppsats:

Sid. 100, rad 7	nerifrån	står	resolution,	läs	revolution
» 102,	» 13	»	»	1815	» 1812
» »	» 18	»	»	1815	» 1812

Med eller utan examen?

Af

Professor J. A. Lundell.

I en uppsats med titel »Ett stycke skolpolitik» i 2:a årgången af »Statsvetenskaplig Tidskrift» framhölls, att »skolpolitik är socialpolitik», att skolfrågor, så vidt de röra undervisningsväsendets allmänna organisation, äro *samhällsfrågor* af den mest genomgripande och djupgående betydelse för nationen och måste påkalla lika allmän uppmärksamhet som andra samhällsfrågor. Det är visserligen långt ifrån någon nyhet, att skolfrågor behandlas af den politiska pressen. Men skolfrågor (liksom religionsfrågor) betraktas dock alltjämt af den stora allmänheten alltför mycket som pedagogiska fackfrågor, som kunna lämnas åt skollärare att afgöra. En sådan syn på saken är för dessa frågors lösning i samhällets intresse icke lycklig. De måste, mer än vanligen sker, ses ur synpunkten af samhällets allmänna kulturintressen. Vår ungdom skall på bästa sätt bildas till bärare och främjare af svensk kultur, andlig och materiell. I skolan formas Sveriges framtid.

Den nyssnämnda uppsatsen tog till orda för en uppdelning af det allmänna läroverkets båda uppgifter — att meddela allmän medborgerlig bildning och förbereda högre specialbildning — i den riktning, som adjunkten Dahlgren angifvit med sin bekanta uppsats i Svensk Tidskrift. I senaste läroverkskommittés förslag är detta en hufvudpunkt: en afslutning med afrundade

kurser vid en ålder, som motsvarar flyttning från VI: 1 till VI: 2, med kompetens för vissa fackskolor och statstjänster. Detta förslag torde vara så väl motiveradt och dess lämplighet så allmänt erkänd, att dess framgång ej kan vara tvifvel underkastad. Olika meningar råda däremot om, huruvida en särskild avslutningsklass bredvid VI: 1 (bredvid en första gymnasialring) behöfves eller icke, och om huruvida den ifrågasatta kompetensen bör bindas *vid en särskild examen* eller ej.

Det torde för många liksom falla af sig själf — det har gjort så för mig — att avslutningen borde markeras genom examen. Jag har till och med tagit mycket verksam del i att vid ett privatläroverk få en afgangsexamen från VI: 1 till stånd. Den närmare bekantskap, jag under senare år gjort med verkningarna af vårt examensväsen vid såväl universitet som skola, har bragt mig på andra tankar. De uttalanden mot en föreslagen examen från kl. V, som 1891 gjordes af de flesta domkapitel och läroverkskollegier, synas mig vara tillämpliga äfven på det förslag till »realskoleexamen», som framställt af vår senaste läroverkskommitté. Och den erfarenhet, som i Tyskland vunnits om en sådan examen, är fullkomligt afskräckande. Hvad på olika vägar kommit till min kännedom rörande Norges Middelskoleexamen och »Almindelig Forberedelsesexamen» i Danmark innebär ingalunda någon uppmuntran att slå in på samma väg.

Mest instruktiva synas mig emellertid erfarenheterna från Preussen.

I slutet på 1880-talet, således före den ombildning af Preussens högre skolväsen, som inleddes af den nuvarande kejsaren, hade reformvännerna bl. a. på sitt program ett yrkande, att åtminstone de tre första skolåren, men så vidt möjligt hela mellanskolan (d. v. s. kl. I—VI: 1 efter svensk terminologi) borde bilda ett helt för sig, med en läroplan, som innehölle hvad för alla bildade kunde anses oombärligt. Detta yrkande ingick bl. andra i en petition med 22,000 underskrifter, som 1888 riktades till preussiske kultusministern, och det har mynnat ut i »Reform-Gymnasien» efter Frankfurt- eller Altonasystem, väsentligen motsvarande Sveriges nuvarande läroverksorganisation (med för alla »linjer» gemensam undervisning i kl. I—III). Åstadkommandet af en själf-

ständig mellanskola, ofvanpå hvilken borde upprättas treåriga gymnasier, realgymnasier och »Oberrealschulen» (motsvarande våra två latinlinjer och vår reallinje), var hufvuduppgiften för den »Verein für Schulreform», som 1889 bildades (med FRIEDRICH LANGE i spetsen). I preussiska landtdagen angaf samma år kultusministern v. GOSSLER som riktpunkter för sin skolpolitik bl. a. inskränkning af studentantalet dels genom minskning af antalet sådana läroanstalter, som leda till studentexamen, dels genom främjande af latinlösa skolor med kortare kurs samt anordnandet af en *afslutning inom det högre läroverket efter »undérsekunda»* (d. v. s. efter VI:1). Det är, som man ser, just vårt nuvarande reformprogram i Sverige.

Decemberkonferensen 1890, för hvilken kejsarens personliga program låg till grund, ville — på samma gång den uttalade sig mot realgymnasierna i tysk mening (vår B-linje med latin fr. o. m. 1:a klassen) — åt de förut tämligen undanskjutna lägre realskolorna gifva en bestämd plats i systemet: de skulle på samma gång gifva högre medborgerlig allmänbildning och motsvara de 6 lägre klasserna i en »Oberrealschule» (som motsvarar vår reallinje). Inskränkning i värnepliktsöfningen till ett år ville konferensen binda vid en särskild examen efter 6:e skolåret, och denna examen borde alla lärjungar såväl i de 9-klassiga gymnasiala (inkl. reala) läroanstalterna som i de 6-klassiga realskolorna vara underkastade. Afsikten var att leda ett större antal af lärjungarna *ifrån* vägen till studentexamen, enär de svagare borde något hejdas genom denna examen. Ifrågavarande »Abschlussprüfung» från de 9-åriga läroanstalternas VI:1 och de 6-klassiga (progymnasier, realprogymnasier och »Realschulen») ordnades genom en lag af 6 jan. 1892. Samtidigt gafs inom den allmänna ramen större möjlighet för olika läroverkstyper (läroverk efter Altona- och Frankfurttyperna, den senare motsvarande vår latinlinje). Lärjunge på latinlinjen kunde i kl. IV— VI:1 få lära engelska i st. f. grekiska, ett medgifvande som ju innebar ett tillmötesgående mot fordran på allmän medborgerlig bildning och naturligtvis hängde samman med den nya afslutningsexamen.

Denna »Abschlussprüfung» var inrättad ungefär som studentexamen. Den skulle bredvid sitt ofvan angifna syfte äfven

göra det möjligt att inskränka pröfningen i studentexamen (man erinre sig till jämförelse, att vi förr avslutade tyska och naturalhistoria i VI: 2): den muntliga pröfningen skulle omfatta blott sista årets kurs och kunde under vissa förutsättningar bortfalla.

Inom skolkonferensen 1900 yrkade majoriteten på afskaffande af den nyss införda examen efter VI: 1. De 6-klassiga real-skolorna hade fått tillräcklig vind i segeln (ett hufvudsyfte tyckes ha varit att hjälpa fram dem). Genom förordning af den 26 nov. 1900 *afskaffades nämnda examen*. Uppdelningen af de högre läroanstalterna i en lägre 6-årig och en högre 3-årig afdelning kvarstår emellertid.

Som anledning till afskaffande af examen anger den kejserliga skrifvelsen af 26 nov. 1900, att »den icke motsvarat de förväntningar, man gjort sig vid dess införande, och särskildt att den snarare främjat än hindrat den alltför starka tillströmningen till universiteten». Hafva vi månne af dessa ord någon lärdom att hämta? Kan den erfarenhet, man sålunda i Tyskland tror sig ha vunnit, betyda någonting för oss vis-à-vis de förslag, som läroverkskommittén gifvit oss?

*

*

*

Afgångsexamen från »Untersekunda» (motsvarande kl. VI: 1 hos oss) infördes, som sagdt, i Preussens läroverk 1892. Det dröjde ej länge, innan klagomålen läto höra sig icke blott från föräldrarnas sida, utan äfven från myndigheter och fackmän: 1896 i de officiella årsberättelserna för gymnasierna i 12 provinser, från rektorsmötena i provinserna Öst- och Västpreussen och i en skrifvelse till ecklesiastikministern från 14 rektorer i Berlin, 1897 i en inlaga till preussiska ecklesiastikministern från medicinska auktoriteter, 1898 i en officiell skrifvelse från ståthållaren öfver Elsass-Lothringen, i årsberättelserna för realläroverken i tolf preussiska provinser samt vid rektorsmötet i provinsen Hannover, vidare från Berlins gymnasiällärareförening, från ett läkaremöte i Eisenach och ett naturforskaremöte i München, i pedagogiska tidsskrifter och politiska tidningar.

Rektorsmötet i provinsen Hannover förklarade 1898 bl. a., att afgangsexamen *icke* beredt någon lättnad å öfverstadiet (genom minskning af lärjungeantalet eller utmönstring af svagare begåfningar), att den inverkade störande på skolarbetet i det hela och betydligt ökade arbetet för lärare och rektorer, att det vore fara att den föregående undervisningen blefve konstlad (»die nötige Unbefangenheit einbüsst»), och representanterna för de 9-klassiga läroverken uttalade sig med 45 röster mot 11 för att examen måtte afskaffas.

Slutligen yrkades 1900 inom preussiska landtdagen under allmän tillslutning från alla partier, att ifrågavarande examen skulle afskaffas.

Mot afgangsexamen talade först och främst det, att den icke fyllt det ändamål, hvarför den blifvit inrättad. Man hoppades blifva fri från en mängd lärjungar, som icke hade något annat syfte med sin skolgång än rätten till ettårigt aftjänande af sin värneplikt; hoppades, att tillströmningen till studentexamen skulle minska, och att man efter sålunda företagen rensning skulle i de tre sista årsklasserna få en för studier mera lämpad lärjungebesättning. Examen verkade i alldeles motsatt riktning: lärjungar, som gått igenom i »avgångsexamen», kände sig af framgången uppmuntrade till att fortsätta, tillströmningen till studentexamen växte, utsikterna att få ett lärdt proletariat ökades i stället för att minska. Personer, som på 1890 års skolkonferens talat för införande af »avgångsexamen», bekände på konferensen 1900 offentligen sina synder och talade ifrigt för examens afskaffande.

Nu kan från majoritetens sida inom vår läroverkskommitté invändas, att afgangsexamen i Preussen efter 1892 års förordning måste afläggas af *alla*, äfven af dem, som ämnade fortsätta till studentexamen. Och visserligen framhölls i klagomålen äfven det störande inflytande, som examen medförde i de blifvande studenternas arbete: ett helt år gick för dem nästan förloradt på för dem onyttiga repetitioner och annat direkt på »avgångsexamen» syftande arbete. Men det kan nog äfven hos oss hända, att de lärjungar, som lyckligt bestått »realskoleexamen», däraf funne sig uppmuntrade att öfvergå till gymnasiet och fortsätta till studentexamen. Kommittén föreslår vissa lättnader för att möjliggöra

öfvergång från afslutningsklassen till 2:dra gymnasialringen. Det kan hända äfven hos oss, att verkan af den nya inrättningen blir densamma, som den faktiskt blef i Preussen: en *ökning* af deras antal, som sträfva fram till studentexamen.

De motiv, som i öfrigt anfördes för afskaffande af »afgångsexamen»¹⁾, äga sin fulla och obestridliga tillämpning på såväl kommittémajoritetens som reservanternas förslag till »realskoleexamen».

1. Föräldrarna »klaga öfver, att lärjungarna vid denna ålder ej äro vuxna att tåla den oro, som en verklig examen alltid medför, att förberedelsen för examen leder till nervös öfverretning och öfveransträngning».

»Afgångsexamen tynger på hela skolan» — säger Oberschulrat Dr. ALBRECHT från Strassburg — genom den förberedelse, examen kräfver. Vi ha fått lugnande och mildrande cirkulär från vederbörande myndigheter, som alla gå ut på, att vi icke borde hålla så mycket på formerna, icke förfara så strängt, examen vore inte så illa ment. Det hjälper icke med några cirkulär. Så länge det finnes lärjungar, som examineras, och lärare, som examinera, skall man alltid arbeta med hänsyn till examen. Och resultatet har i detta fall varit, att nedre sexans arbete i våra läroverk hufvudsakligen gått ut på förberedelse för examen. Men denna examenspreparation råkar falla på en tid, då gossarna just befinna sig i pubertetsutvecklingen och därför äro fysiskt särskildt ömtåliga. Att vid den tiden från skolans sida på gossarna ställa anspråk, som kunna blifva farliga för deras hälsa, anser jag», säger talarren, »ytterst betänkligt».

»Många påstå», heter det i ett utlåtande af Dr. MATTHIAS, byråchef för skolangelägenheter i ecklesiastikdepartementet, »att äfven lärjungarnas fysiska hälsa lidit genom afgångsexamen. Som allmänt omdöme kan detta väl näppeligen få gälla. Men att många föräldrar och lärjungar vid denna examen lägga den allra största vikt, att just de flitiga och bland dem åter isynnerhet mindre

¹⁾ De skäl, som i Preussen anfördes mot examen, och som ledde till dess afskaffande, refererar jag hufvudsakligen efter yttranden vid 1900 års allmänna skolkonferens (Verhandlungen über Fragen des höheren Unterrichts. Berlin, 6 bis 8 Juni 1900. 2 Aufl. Halle 1902).

begåfvade, men plikttrogna lärjungar lida af examen, att oro och nervös öfverretning visa sig, att för samvetsgranna naturer vid hvarje till hälften misslyckadt arbete examen reser sig som ett hotande spöke, att denna tillökning i arbetet ofta till tiden sammanfaller med konfirmationsundervisningen, som också kräfver arbete: allt detta är fakta, som ej låta sig förneka. Inga förordningar och cirkulär kunna någonsin hindra, att skolans tendens att på särskildt sätt förbereda för examen städse lefver upp på nytt och en tyngande arbetsbörda utan motsvarande vinst ålägges lärjungarna.»

Meningen med ifrågavarande »afgångsexamen» var alldeles icke, att det skulle blifva någon egentlig examen, liksom vår »realskoleexamen» naturligtvis icke håller — enligt läroverkskommitténs uttryckliga förklaring — skall blifva någon examen rigorosum. Vi ha ofvan sett, hvad herrar Albrecht och Matthias ha att förmäla om förhållandenas obevekliga logik: examen verkar trots allt som examen. »Inspektionsmyndigheterna ha varit nödsakade», tillägger Matthias, »att upprepade gånger påminna om, hvad som står i förklaringen till ifrågavarande förordning, att den s. k. afgangsexamen i grund och botten blott är en i vissa former inklädd flyttningsexamen af samma slag som andra flyttningsexamina inom och utom Preussen. Att denna sats ständigt har måst upprepas, är egnadt att väcka betänkligheter, och man frågar sig helt naturligt, om icke just dessa »former», i hvilka den s. k. afgangsexamen uppträder, utgöra det egentliga felet i hela tillställningen, och om det icke till sist vore bäst att åter nämna barnet vid dess verkliga namn. Det är just dessa »former» som framkallat de obehagliga verkningar, som nu tillskrivas afgangsexamen.»

Så långt om afgangsexamens (resp. realskoleexamens) hygieniska faror.

2. »Mot afgangsexamen (d. v. s. realskoleexamen) tala äfven farhågor af annan art. Lärjungarna i VI:1 ha, trots vissa kunskaper, ännu icke de karaktärssegenskaper och det förstånd, som krävas för att under de faror, hvarmed examen hotar, bevара nödigt lugn och undvika försök till fusk. De 14 rektorerna vid Berlins högre skolor betona i sin ofvan omtalade skrifvelse, att

många lärjungar vid de skriftliga profven visa sig i vida sämre dagar än under vanliga förhållanden. De sakta nämligen nödigt lugn och stadga. Då påsken 1900 vid ett läroverk samtliga 14 examinander i VI:1 afstängdes från muntlig examen, emedan de i flere af de skriftliga profven försökt fuska, så frågar man sig — säger hr byråchefen — »om det verkligen är nödvändigt att genom »vissa former», hvarunder man låter den redan i och för sig ej odeladt behagliga klassflyttningen uppträda, inleda 15-åringar i frestelse. Att faktiskt afgangsexamen i mer än ett fall hos ungdomen fostrar karaktärsegenskaper, som man hellre ville undvara, det kan man få veta både af föräldrar, som sätta värde på god uppfostran, och af rektorer, som följa lärjungarna äfven utom skoltimmarna».

3. »Examen stör undervisningens gång. Hvarje examen — det kan nu icke hjälpas — kräfver ett tämligen betydligt kvantum af sådana kunskaper, som äro genast till hands och passa i ett förhör. Vill en lärare icke göra fiasko, så måste han se till, att sådana kunskaper finnas. Detaljer, som ingalunda alltid utgöra sakens egentliga kärna, som icke sammanfalla med det i läroämnet, som för lärjungens intellektuella och etiska bildning skulle vara hufvudsaken, måste ideligen framhållas och inpräglas i minnet, på bekostnad af undervisningens grundlighet och djup, på bekostnad af det lugn och den lyftning, som borde prägla densamma, och undervisningen kan under sådana förhållanden ej bereda vare sig lärjungar eller lärare den glädje, den kunde ge dem. Men våra högre läroverk behöfva mer än någonsin allt detta, som examen är egnad att ta ifrån dem.»

4. Examensapparaten ökar i hög grad arbetet för rektorer, klassföreståndare och lärare just vid den tid på året, då de äro som mest upptagna af annat arbete, med betyg och flyttningar vid läsårets slut. Hvarför skall man, utan tvingande nödvändighet, utan uppenbart gagn lägga på dem allt detta arbete med skrifverier, sammanträden, protokoll, förhör och annat byråkratiskt tillbehör?

Afgangsexamen från VI:1 afskaffades i Preussen, sedan den i nio år vållat förargelse och skada.

Den afskaffades fullständigt vid de 9-åriga läroverken. Man

hade yrkat på dess afskaffande äfven vid de 6-klassiga läroverken. »Man måste äfven vid dessa», heter det, »lämna större utrymme för naturlig utveckling än för onaturlig dressyr och humbug och ersätta examen med åtgärder, som äro egnade att på ett mindre konstladt sätt ådagalägga, huruvida lärjungarna tillgodogjort sig undervisningen, huruvida de i det hela motsvara det bildningsmått, som läroverket har till uppgift att meddela, och eventuellt besitta nödig inognad för att tillgodogöra sig undervisningen i VI: 2, om de öfvergå till 9-årigt läroverk». Tillämpas på de 6-klassiga läroverken, heter det, i fråga om inträdesfordringar och flyttning samma regler, som gälla för de 9-åriga, och underkastas de samma tillsyn, finns ingen anledning att antaga, att de skola släppa ifrån sig omogna lärjungar. Så menar äfven den censor, TILMANN, som vid skolkonferensen inledde diskussionen om denna fråga, att afgangsexamen från de 6-klassiga läroverken kan och bör ersättas genom mera intensiv och oftare återkommande inspektion, medan för de 9-klassigas verksamhet studentexamen erbjuder tillräcklig säkerhet äfven i fråga om mellanstadiet.

*

*

*

I mönsterlandet Tyskland, hvarifrån vi bruka hämta såväl skolplaner som polisuniformer, har man sålunda en tid haft en examen efter genomgången af VI: 1 (»Untersekunda») och åter afskaffat samma examen. Behöfva vi också gå samma väg? Skulle vi ej lika gärna kunna besluta oss för att icke införa nämnda examen?

Afgangsbetyg från VI: 1 utan examen berättigar i Preussen till:

- 1) ett-årig militärtjänst;
- 2) inskrifning för 4 terminer vid universitet för studier inom filosof. fakulteten;
- 3) inträde som hospitant vid tekniska högskolor och bergsakademier;
- 4) kurs vid landtbrukshögskolan i Berlin och jordbruksakademien i Poppelsdorf;
- 5) inträde vid akademiska högskolan för bildande konst i Berlin;

- 6) att undergå examen för anställning som lärare i teckning vid högre skolor;
- 7) inträde vid akademiska högskolan för musik i Berlin;
- 8) att undergå pröfning till gymnastiklärare;
- 9) att ingå som amanuens på kameralafdelningen vid statens järnvägar, vid landsstaten, vid domänförvaltningen och justisförvaltningen;
- 10) vissa tjänster i järnvägarnas byggnads- och maskinafdelningar;
- 11) inträde som lärling på apotek med rätt att aflägga apotekarexamen (för lärjunge från reallinjen fordras efterpröfning i latin);
- 12) inträde vid trädgårdsskolan i Potsdam (med efterpröfning i latin motsvarande 3-årig kurs);
- 13) anställning vid arméns intendentur;
- 14) anställning vid flottans civilstat;
- 15) utbildning för mariningeniörsstaten.

Samtliga dessa förmåner — som i det hela motsvara den kompetens, hvilken vår läroverkskommitté vill fästa vid »real-skoleexamen» — tillkomma i Preussen lärjungar från alla linjer, äfven från latinlinjen A («Gymnasium»), hvars lärjungar (med 47 veckotimmar latin i kl. I—VI:1) i Tyskland ha vida mindre utrymme för realämnen än vår latinlinje. Och dock är ju Tyskland mönsterlandet icke blott i fråga om vetenskap, utan äfven på industriens område.

Man är icke i Tyskland fullt så ängslig som hos oss i fråga om »afrundade» kurser. Detta framgår däraf, att flyttningsbetyg till VII:2 (på alla linjer) berättigar till inträde som amanuens vid tull- och accisstaten, vid kansliet för flottans intendentur och statens skeppsvarf samt flottans kassor; flyttningsbetyg till VII:1 ger tillträde bl. a. till landtmäteriexamen, veterinär- och tandläkareinstitut, till riksbanken och till sjökrigsskolan (med kvalificerad betyg i engelska och franska); flyttningsbetyg till VI:1 berättigar till inträde i post- och telegrafstaten.

Allt utan särskild examen, såvida aspiranten tillhört 9-klassig läroanstalt. Man finner sålunda i studentexamen tillräcklig garanti för att undervisningen på alla stadier skötes ordentligt.

Lärjunge i 6-årig läroanstalt (progymnasium, realprogymnasium, realskola) måste däremot undergå examen under ledning af

en representant för regeringen (»Königl. Kommissar») motsvarande våra censorer. Som censor kan emellertid vid statens läroverk *rektor* fungera. Denna examen regleras genom en kort förordning af 31 okt. 1901. Syftet med examen är att undersöka, om lärjungarna kunna anses *mogna för inträde i öfre afdelningen af motsvarande 9-årig läroanstalt* (= VI: 2). Själfva examen anordnas af censor efter sig företeende omständigheter. Den *liknar föga studentexamen* och är i det hela anordnad som *flyttning till högre klass*. (»Versetzungsprüfung»), hvarvid endast i tvifvelaktiga fall verklig examen förekommer. Man utgår från sista årets terminsbetyg, och censor äger, så vidt han finner nödigt, kontrollera dessa genom frågor eller skriftliga prof.

Examen från 6-årigt läroverk i Preussen är närmast att jämföra med vår s. k. gymnasistexamen (läroverksstadgans § 33, mom. 2).

Privatister (»Extraneen») måste naturligtvis underkasta sig en strängare pröfning. En sådan pröfning för privatister för tillträde till VII: 1 och inträde på sådana banor, hvartill flyttningsbetyg till VII: 1 berättigar, är reglerad genom förordning af den 8 juli 1902. Denna examen är dels skriftlig, dels muntlig och liknar tämligen en preussisk studentexamen (hvilken i alla fall försiggår under mildare former än svensk studentexamen). Någon censor deltagar icke i sådan pröfning.

En indelning af den 9-åriga skolkursen i två afdelningar: en 6-årig mellanskola och en 3-årig öfverskola, är i Preussen genomgående. Den yttrar sig både i de relativt afslutade kurser, som ges till och med »Untersekunda», och däri att inom alla tre skolarterna: Gymnasium (A-linje), Realgymnasium (B-linje) och Oberrealschule (reallinje) bredvid »Vollanstalten» med 9-årig kurs stå 6-åriga progymnasier, realprogymnasier och realskolor med dimissionsrätt till »Obersekunda» i motsvarande »Vollanstalt».

För lämpligheten af en sådan indelning torde alltså äfven tysk erfarenhet tala. Dock förfar tysken litet mindre rätlinigt skematiskt än vår skolkommitté: den förre låter än flyttningsbetyg till VI: 1, än sådant till VII: 1 eller VII: 2, visserligen än oftare flyttning till VI: 2 ge kompetens — allt efter sakens natur, medan enligt oss förelagda förslag ingenting annat än 6-klassig kurs duger till någonting.

Är det nu nödvändigt för oss att göra om samma experiment, som man gjort i Tyskland? Måste vi först införa »realskoleexamen», i det stora hela under samma omständigheter och af samma skäl, som den infördes i Tyskland, för att *själfva* få erfarenhet af alla därmed förenade olägenheter, för att sedan nödgas afskaffa den på grund af samma olägenheter, som i Preussen ledt till dess afskaffande? Den skall efter kommitténs förslag inrättas efter mönstret af studentexamen (alldeles som i Preussen skedde); men man skall på samma gång betona, att det icke är så allvarligt menadt, att man icke vill ha någon »examen rigorosum» (precis som man gjorde i Preussen). Så skall det visa sig, att en examen ändå alltid veřkar som examen — just som en fisk fortfar att vara fisk, hvad man än säger om den — alldeles som fallet var i Preussen — och så skola vi (så vida ej svensk halsstarrighet öfvergår preussisk) om tio år se oss nödsakade att åter afskaffa den. Måste det gå så? Kunde vi icke *genast* besluta oss för att inrätta en afslutning med afrundade kurser för kl. I—VI: 1, tillerkänna dem, som genomgått dessa kurser, en viss kompetens, d. v. s. rätt till inträde i lägre fackskolor och vissa statstjänster, och så visa det förtroende för våra läroverk, att vi lita på de vitsord, som där gifvas, *utan examen*? Examen är ju i alla händelser ett rätt osäkert kriterium både på kunskaper och bildning, inverkar alltid i någon mån skadligt på den föregående undervisningen och är på ifrågavarande åldersstadium utan tvifvel förenad med vissa faror för elevernas andliga och kroppsliga hälsa.

Strödda meddelanden.

—

Befolkningsrörelsen i Frankrike. Såsom en illustration till »tvåbarnssystemets» verkningar meddela vi efter *WOLF's Zeitschrift für Socialwissenschaft* följande siffror rörande födelser och dödsfall i Frankrike under de elfva åren 1891—1901.

	Antal		Öfverskott af	
	födda	döda	födda	döda
1891	866,377	876,882	—	10,505
1892	855,847	875,888	—	20,041
1893	874,672	867,526	7,146	—
1894	855,388	815,620	39,768	—
1895	834,173	851,986	—	17,831
1896	865,586	771,886	93,700	—
1897	859,107	751,019	108,088	—
1898	843,933	810,073	33,860	—
1899	847,627	816,233	31,394	—
1900	827,297	853,285	—	25,988
1901	857,274	784,876	72,398	—

Som man ser, har Frankrike uteslutande den minskade dödligheten att tacka för, att det ännu har att uppvisa ett nativitetsöfverskott. Hade dödligheten under det sista decenniet stått kvar vid exempelvis 1891 års siffra, skulle Frankrike i våra dagar haft ett ständigt öfverskott af döda i stället för af födda. För öfrigt hafva trots den sjunkande dödligheten ej mindre än fyra år af elfva öfverskott af döda, endast sju ett öfverskott af födda.

Administrativ praxis.

6. *Angående patroni skyldighet att redovisa för kyrkas af honom uppburna inkomster.*

Sedan domkapitlet i Göteborg uti en till Kbfde i Göteborgs och Bohus län ingifven skrift hemställt, att vederbörande patronus måtte varda ålagdt afgifva behörig redogörelse för kyrkotionden inom Morlanda pastorat, af hvilken framställning J. N. Sanne, hvilken såsom ägare af Morlanda säteri innehade patronatsrätten i pastoratet, den 28 oktober 1895 erhållit del, men Kbfde genom beslut den 31 december 1895, enär på grund af innehållet i Konung Fredrik III:s bref i december 1648 angående upplåtelse af ifrågavarande patronatsrätt den ägaren af Morlanda säteri tillagda rätt till kyrkotionden inom Morlanda pastorat icke vore af beskaffenhet, att han därför vore redovisningsskyldig, förklarar den hos Kbfde gjorda ansökningen icke kunna bifallas,

så ock efter det domkapitlet hos Kammarrätten fullföljt talan mot Kbfdes beslut,

utlät sig Kammarrätten enligt utslag den 7 december 1896, att Kammarrätten funnit de anförda besvären icke förtjäna afseende.

Häremot har domkapitlet anfört besvär hos K. Maj:t, öfver hvilka Sanne sig förklarar och Kammarrätten sig yttrat, hvarefter underdåniga utlåtanden afgifvits af bl. a. Kammarkollegium, som låtit höra Morlanda församling, samt justitiekanslersämbetet.

Målet föredrogs inför K. Maj:t den 4 april 1903, och enär innehafvaren af patronatsrätten i Morlanda pastorat hvarken på grund af innehållet i omförmälda nådiga upplåtelsebref eller eljest kunde anses hafva blifvit fritagen från skyldighet att för Morlanda kyrkas af honom förvaltade medel göra redo och räkning, men sådan redo och räkning, med afseende å hvad i målet blifvit upplyst, icke skäligen borde affordras Sanne såsom patronatsrättens innehafvare för längre tid tillbaka än från och med året näst efter det han erhöll del af domkapitlets ifrågavarande framställning, fann K. Maj:t, med ändring af Kbfdes och Kammarrättens i målet meddelade beslut, skäligt ålägga Sanne att inom 6 månader efter erhållen del af K. Maj:ts utslag till Kbfde ingifva en till Kbfde och biskopsämbetet

i Göteborgs stift ställd, af verifikationer åtföljd redogörelse för förvaltningen af den kyrkans tionde, hvilken enligt kyrkans räkenskaper funnits behållen vid ingången af år 1896 eller därefter till kyrkan influtit.

G. T.

7. *Angående järnvägsstyrelsens rätt att af järnvägsmedel bestrida kostnader för dekorerings o. d.*

Sedan Kammarrättens revisionsafdelning, efter granskning af Järnvägsstyrelsens räkenskaper för statens järnvägars andra distrikt år 1898, yrkat, att, enär i räkenskaperna afförts ersättning till R. Blad för biträde vid dekorerings den 5, 6, 7 och 8 juni 1898 med 4 kronor 25 öre, till samme person för dekorerings vid Foglavik den 14 och 15 sept. 1897 med 7 kronor 75 öre, till A. Andersson för dekoreringsarbeten med 4 kronor 60 öre, till G. Brutz för anordning med flaggstänger och handtlangning vid Falköping-Ranten med 51 kronor 4 öre, till Göteborgs trädgårdsförening för dekorerings i Göteborgs stationshus med 50 kronor samt till C. A. Palmgren för uppsättning och nedtagning af flaggstänger med 30 kronor 24 öre, men dessa utgifter icke bort med järnvägsmedel bestridas, utbetalda beloppen, 147 kronor 88 öre, måtte till ersättning fastställas, utlät sig Kammarrätten genom utslag den 25 april 1901, att som bandirektören vid statens järnvägar O. J. Wickman icke visat sig hafva ägt befogenhet att för berörda ändamål låta utbetala järnvägsmedel, funne Kammarrätten skäligt att, med gillande af anmärkningspåståendet, förplikta Wickman att ersätta anmärkta beloppen. Wickman anförde häremot besvär hos K. Maj:t, som den 24 oktober 1902, med afseende på hvad i målet förekommit, fann skäligt att, med upphälvande af Kammarrättens öfverklagade utslag, ogilla den mot klaganden gjorda anmärkning.

G. T.

8. *Församlings beslut om personligt lönetillägg till viss prästman beaktas såsom ändring i löneregleringen, hvarför dylikt beslut erfordrar K. Maj:ts fastställelse för att lagligen kunna vinna tillämpning.*

Sedan Jakobs och Johannes församling i Stockholm å kyrkostämman den 27 november 1902 efter omröstning med 353 röster, afgifna af 25 församlingsmedlemmar, emot 209 röster, afgifna af 26 församlingsmedlemmar, beslutat att, i enlighet med kyrkorådets hemställan, bevilja kyrkoherden i församlingen E. Bergman ett personligt lönetillägg af 1,000 kronor att årligen utgå från och med år 1903 samt fabrikören J. A. Fjällbäck däröfver anfört besvär hos öfverståthållareämbetet, med yrkande, att, då några synnerliga skäl ej föreläge för berörda lönetillökning och det därom fattade beslutet i allt fall stode i strid med Kungl. resolutionen den 30 december 1874, hvarigenom lönereglering för prästerskapet i församlingen fastställdes att gälla för en tid af 50 år, samma beslut måtte upphävas, utlät sig öfverståthållareämbetet genom utslag den 22 januari 1903, att enär gällande lönekonvention för församlingens prästerskap icke utgjorde hin-

der för församlingen att i det ämne, hvarom öfverklagade beslutet handlade, vid kyrkostämma öfverlägga och besluta och beslutet icke heller af annan grund öfverskrede deras befogenhet, som detsamma fattat, förty och då det icke blifvit visadt, att beslutet kränkte enskild rätt eller eljest hvilade på orättvis grund, eller att det icke i laga ordning tillkommit eller stode i strid med allmän lag eller författning, ogillade öfverståthållare-ämbetet de anförda besvärerna.

Fjällbäck fullföljde sina besvär hos K. M:t, som enligt beslut den 15 maj 1903 fann klaganden ej hafva anført skäl, föranledande till ändring i öfverklagade beslutet, men när ifrågavarande å kyrkostämma den 27 november 1902 fattade beslut vore af beskaffenhet att afse en ändring i den af K. M:t den 30 november 1874 fastställda lönereglering för församlingen och beslutet följaktligen icke lagligen kunde vinna tillämpning, med mindre än att K. M:ts stadfästelse därå kommit, tog K. M:t beslutet i hela dess omfattning under nådig ompröfning, därvid med hänsyn till den obetydliga röstöfvervikt, hvarmed beslutet fattats, och då den aflöning, som jämlikt omförmälda löneregleringsresolutionen, med därtill den 9-maj-1890 fastställdt tillägg, icke kunde anses vara för tjänsten otillräcklig, K. M:t fann godt förklara, att kyrkostämmobeslutet icke finge gå i verkställighet.

G. T.

9. *Frågan om annexhemmans i Skåne skyldighet att deltaga i kostnaderna för byggnad och underhåll af kyrka får, med hänsyn till otydligheten i däröm förefintliga stadganden, bedömas efter hvad i hvarje fall af ålder varit brukligt.*

Å kyrkostämma den 17 december 1901 beslöt Långaröds församling, vid granskning af upprättad debiteringslängd å de afgifter, som jämlikt församlingens förut fattade beslut skulle utgå till kyrka och skola, med godkännande af längden i öfrigt, att Hans Jönsson i Långaröd och Jöns Olsson i Trulshärad, hvilka arrenderade, Jönsson det kyrkoherden i Östra Sallerups och Långaröds församlingars pastorat för lön anslagna annexhemmanet n:r 2 $\frac{2}{3}$ mtl Långaröd och Olsson det kyrkoherden i Trenninge och Vollsjö församlingars pastorat likaledes för lön anslagna, inom Långaröds socken belägna annexhemmanet n:r 3 $\frac{1}{8}$ mtl Trulshärad, skulle för berörda hemman efter hela deras fyrktal, i likhet med innehafvare af annan i mantal satt jord, påföras afgifter till kyrkobyggnad med hvad därtill hörde.

Häröfver anförde Jönsson och Olsson besvär hos Kbfde i Malmöhus län, under anförande bl. a., att enligt lagen angående byggnad och underhåll af kyrka m. m. den 30 juni 1899, de, hvilka ägde åtnjuta de genom prästerskapets privilegier förunnade förmåner, ej vore skyldiga att i sådan kostnad deltaga i vidsträcktare mån än som med samma privilegier kunde vara förenligt, att arrendatorerna af ifrågavarande hemman allt ditintills varit fria från att för desamma erlägga såväl kyrkotionde som annan afgift för kyrkobyggnad, samt att vid bestämmande af arrendeavgifterna för hemmanen berörda omständighet jämväl tagits i betraktande och uppen-

barligen föranledt därtill, att sagde afgifter kunnat sättas till högre belopp än hvad eljest blifvit fallet, på grund hvaraf och då öfverklagade kyrkostämmobeslutet således kränkte klagandenas enskilda rätt och öfverskrede kyrkostämmans befogenhet, klagandena yrkade, att beslutet måtte upphävas, men utlät sig Kbfde genom utslag den 3 april 1902, att enär, enligt lagen angående byggnad och underhåll af kyrka m. m. den 30 juni 1899, kyrka med hvad därtill hör skulle, där icke annorlunda vore särskildt förordnad, uppehållas och byggas på deras bekostnad, hvilka inom församlingen erlade kommunalutskylder, dock så att de, som ägde åtnjuta de genom prästerskapets privilegier förunnade förmåner, ej vore skyldiga att i sådan kostnad deltaga i vidsträcktare mån än som med samma privilegier kunde vara förenligt, samt hvarken af prästerskapets privilegier den 16 oktober 1723 eller af annan tillämplig författning framginge, att ifrågasvarande hemman skulle vara från skyldighet att deltaga i kostnad för byggnad och underhåll af kyrka befriade, funne Kbfde skäligt ogilla klagandenas talan.

Sedan Kammarkollegium, uppå anförda besvär, enligt utslag den 10 juli 1902 funnit Jönsson och Olsson ej hafva anfört skäl, föranledande till ändring i Kbfdes utslag, fullföljde de besvären hos K. M:t, som den 17 april 1903 sig utlät, att enär, med hänsyn till otydligheten i förefintliga stadganden rörande prästannexhemmans i Skåne skyldighet att deltaga i kostnaderna för byggnad och underhåll af kyrka, frågan därom skäligen borde bedömas efter hvad i hvarje fall af ålder varit brukligt, ty och då i förevarande mål klagandena påstått, att de af dem arrenderade annexhemman af ålder varit befriade från dylik utgift, samt detta påstående, som icke motsades af hvad i målet förekommit, ej heller blifvit å vederdelosidan bestridt, funne K. M:t klagandena icke vara pliktiga att för samma annexhemman utgöra de i målet ifrågakomna afgifter, om hvilka församlingen å kyrkostämman den 17 december 1901 beslutit, hvadan, med ändring af Kbfdes och Kammarkollegii utslag, samma beslut blef till all kraft och verkan undanröjdt.

G. T.

Innehåll:

P. Fahlbeck, Rösträtsreformen.

Otto Croneborg, Tryckfrihet och sekretess. II.

J. A. Lundell, Med eller utan examen?

Strödda meddelanden.

Administrativ praxis.

Till red. insända skrifter:

Zeitschrift für Socialwissenschaft, herausg. von JULIUS WOLF.

1903:

H. 5. *Aufsätze*: A. LÖWENSTIMM, Aberglaube und Verbrechen. 2. — G. SIMMEL, Über räumliche Projektionen socialer Formen. — G. v. BELOW, Kulturgeschichte. — DR. FULD, Internationale Rechtsgemeinschaften. — — *Socialpolitik*: Arbeitsbeschaffung für Arbeitslose statt Arbeitslosenversicherung. (Nach C. A. SMID). — — *Miscellen*. — — *Buchbesprechungen*.

Tidsskrift for Retsvidenskab, udg. af Bestyrelsen for den Stang'ske Stiftelse i Christiania. Christiania 1903: h. 1.

Tidskrift, utg. af Juridiska Föreningen i Finland. Helsingfors 1903: h. 3—4.

Ekonomiska Samfundet i Finland: Föredrag och förhandlingar. Band III: h. 3. Helsingfors 1903.

Social tidskrift. Organ för Studenter och Arbetare. Red. G. H. VON KOCH. Stockholm 1903: h. 4—5.

Finanstidende. Organ for dansk Pengevæsen. Årg. III. Nr. 27—35. Kjøbenhavn 1903.

Kyrklig tidskrift. Utg. af O. QUENSEL och HJ. DANELL. Upsala 1903: h. 2.

Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska Föreningen, redigerad af OSKAR MONTELIUS. Stockholm 1903: h. 3.

Statsøkonomisk Tidsskrift, udg. af Bestyrelsen for den Statsøkonomiske Forening med Bidrag fra Stiftelsen til Statsminister Fredrik Stangs Minde. Christiania 1903: h. 1.

AXEL RAPHAEL, Bostadstrågan, Föreläsningar hållna vid Stockholms Arbetareinstitut hösten 1902: Stockholm 1903.

Nationaløkonomisk Tidsskrift, udg. af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse. Red. ADOLPH JENSEN. Kjøbenhavn 1903: h. 3.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE

 Malmö

Fonder öfver 23,000,000 kr.

meddelar

brand- och hushyreförsäkringar

samt

lif-, lifränte-

och

kapitalförsäkringar.

